

Utanförskap i det klasslösa samhället

En analys av förståelsen av klass och social ojämlikhet i
svensk politisk debatt

Abstract

This study explores the notion of class and social inequality as expressed in the Swedish election campaign of 2006 and in the reception of the Swedish conservative party as a “worker’s party”. Inspired by Fairclough’s critical discourse analysis I have carried through an investigation of the debate. My sources consists in a collection of articles, mainly editorials and contributions to the debate, from a selected number of Swedish newspapers.

I found that an explicit discussion about class, or use of the concept as such, was largely absent. In cases where the concept occurred it was often used in a purely descriptive sense or dismissed as outdated. Furthermore, I have drawn the conclusion that the traditional understanding of class is being challenged by a discourse which aims at establishing a new understanding of social inequality as lack of paid work.

I take my point of departure in the belief that class continues to be one of the most important bases of social inequality. Furthermore, I believe that political articulation is a prerequisite of identification of common interests and, hence, collective struggle. From this perspective I have underlined that the absence of a discussion about class is problematic.

Keywords: class, ”nya” moderaterna, election campaign of 2006, ”utanförskap”, ideology

Innehållsförteckning

1	Inledning	3
2	Syfte och frågeställning	4
2.1	Disposition	5
3	Material	6
4	Metod	8
4.1	Ideologibegreppet.....	8
4.2	Från ideologikritik till diskursanalys?.....	9
4.3	Faircloughs kritiska diskursanalys	11
5	Forskningsöversikt	14
6	Teoretiska utgångspunkter	17
6.1	Definitioner av klass.....	17
6.2	Den klassiska traditionen	18
6.3	Nya interventioner.....	20
6.3.1	Gramsci	20
6.3.2	Althusser.....	20
6.3.3	Laclau & Mouffe.....	21
6.4	Från klassmedvetande till klassidentitet.....	22
6.5	Den intersektionella utmaningen.....	23
6.6	Slutkommentarer	25
7	Analys	26
7.1	Sociala skiljelinjer och konflikter	27
7.1.1	Partier som representanter för klassintressen.....	27
7.1.2	De ”nya” moderaterna som ideologiskt projekt.....	29
7.1.3	Från konflikt till samförstånd.....	31

7.2	Klass som begrepp	35
7.2.1	Användningen av klassbegreppet.....	35
7.2.2	Klass som ett förlegat begrepp.....	36
7.2.3	Substitut för klassbegreppet	38
7.3	Debatten om ”utanförskapet”	39
7.3.1	Arbetslöshet som utanförskap	39
7.3.2	Ansvar för utanförskapet	41
7.3.3	Inkludering genom arbete?.....	44
7.3.4	Utanförskapet kontextualiserat.....	46
7.3.5	Klassisk konflikt i ny tappning.....	47
8	Avslutning.....	52
8.1	Konflikt eller samförstånd?	52
8.2	Klassbegreppet	53
8.3	Utanförskapsdiskursen	54
8.4	Avslutande kommentarer	55
9	Executive summary.....	57
	Conflict or consensus?	57
	The concept of class.....	58
	The discourse of exclusion	58
	Final remarks	60
10	Källförteckning	61
	Litteratur	61
	Massmedia	63
	Övriga källor.....	66

1 Inledning

Utgångspunkten för den här uppsatsen är att det går att tala om en dubbel *närvaro* och *frånvaro* av klass¹ i den svenska politiska debatten. Jag menar att klass är frånvarande på så sätt att klass som begrepp inte längre förekommer i det gängse politiska samtalet². Det är också allmänt vedertaget att klassröstandet minskat i Sverige och att allt färre människor identifierar sig som arbetarklass. Istället är den allmänna uppfattningen att en allt större delen av befolkningen numera tillhör en bred medelklass och har ungefär samma intressen. Samtidigt menar jag att klass är närvarande på så sätt att klasstillhörighet fortsätter att ha betydelse för hur många människor röstar. Politiska partier identifieras också fortfarande i hög grad med olika klassintressen.

I denna uppsats är jag intresserad av att undersöka hur klass diskuteras och förstås i det politiska samtalet i dagens Sverige. Min utgångspunkt kommer att tas dels i bemötandet av de ”nya” moderaternas dels i den senaste valrörelsens debatt om social ojämlikhet. Moderaternas profilering som ett ”arbetarparti” är enligt min mening ytterst intressant eftersom den inte stämmer överens med föreställningen att klass blir allt mindre viktigt. Tvärtom; den tyder på att klass och föreställningar om klass fortfarande strukturerar det svenska politiska systemet. Valet att profilera sig som det ”nya arbetarpartiet” – som endast är begripligt i relation till det ”gamla” arbetarpartiet – blir då ett medvetet försök att utmana socialdemokratiens dominans hos arbetarväljare. Min hypotes är att debatten om klass blev särskilt uttalad just under valrörelsen 2006 eftersom Moderaternas omprofilering tvingade socialdemokratin på offensiven. Valdebatten är vidare intressant från ett klassperspektiv eftersom den debatt om ”utanförskap” som dominerade denna kan ses som ett försök att etablera en ny syn på social ojämlikhet.

---

¹ I uppsatsens teoriavsnitt kommer jag att diskutera definitioner av klass. Inledningsvis vill jag dock klargöra att jag anser att klass har flera olika komponenter. Min uppfattning är att klass existerar som en *objektiv* kategori genom att det kapitalistiska systemet skapar grupper som förhåller sig till produktionen på olika sätt. Jag anser dock att denna förståelse av klass bör skiljas från en mer substantiell förståelse eftersom en sådan förutsätter att människor också identifierar sig som tillhörande olika klasser. Det finns således såväl en objektiv som en subjektiv komponent när man talar om klass.

² Jag vill understryka att jag inte menar att klass som begrepp helt försvunnit från den politiska debatten; detta motbevisas inte minst av att ett av våra riksdagspartier, Vänsterpartiet, har en politik som tydligt utgår från ett klassperspektiv och också explicit använder begreppet. Den generella trenden är dock att begreppet uppfattas som något förlegat.

2 Syfte och frågeställning

Uppsatsens syfte är att undersöka förståelsen av klass och social ojämlikhet i den svenska politiska debatten³. Jag har en kritisk utgångspunkt och vill med denna studie problematisera och utmana föreställningen om klass som ett förlegat begrepp⁴. Min utgångspunkt är att klass fortfarande är en av de viktigaste strukturerande principerna bakom systematisk ojämlikhet. Jag avfärdar därmed de teoretiska strömningar som under de senaste decennierna fört fram tesen att arbetarklassen kraftigt minskat i storlek och att det numera är andra former av ojämlikhet som präglar samhället. Jag anser tvärtom att det svenska samhället fortfarande är ett klassamhälle och att människors levnadsvillkor starkt präglas av deras klasstillhörighet. Samtidigt är jag medveten om att klassamhället förändrats och jag tror att en anledning till att föreställningar om klassbegreppets irrelevans fått ett sådant genomslag är en förlegad förståelse av klass lever kvar. I uppsatsen resonerar jag därför över förändringar i klasstrukturen och kring hur klass kan teoretiseras i förhållande till andra maktstrukturer.

Ett underliggande syfte med uppsatsen är också just att diskutera och problematisera klassbegreppet. Min studie är delvis en reaktion mot den oproblematiserade bild av minskat klassröstande som ofta ges i statsvetenskaplig forskning. Jag är kritisk till att diskussionen om minskat klassröstande bygger på en tveksam operationalisering av klass⁵. Vidare menar jag att det är problematiskt att hänsyn inte tas till sambandet mellan politisk identifikation och de alternativ som erbjuds av politiska aktörer. Jag hävdar att den minskande klassidentifikationen (inte minst arbetarklassidentifikationen) delvis är ett resultat av att klass inte diskuteras i den politiska debatten. Eftersom jag är övertygad om att en diskussion om klass, och politisk mobilisering med bas i klass, är nödvändig om strukturella orättvisor ska kunna utmanas uppfattar jag detta som ett problem. Min kritiska ansats handlar därför delvis om att argumentera för vikten av att analysera samhället utifrån ett klassperspektiv.

---

³ Jag vill understryka att syftet med den här studien inte är att genomföra någon form av undersökningar kring hur den faktiska klasstrukturen i Sverige ser ut. Jag tar istället min utgångspunkt i den mängd forskning, svensk såväl som internationell, som konstaterar att klassamhället fortfarande är en realitet. I min forskningsöversikt samt i min teoretiska genomgång kommer jag att erbjuda mer fördjupade diskussioner om min syn på klass.

⁴ Jag menar att det närmast råder konsensus kring att klass som begrepp är förlegat och i stort sett saknar förklaringsvärde i dagens samhälle. Denna uppfattning är enligt min mening spridd inom såväl politiken som akademien.

⁵ I min forskningsöversikt kommer jag att utveckla detta resonemang.

Jag är således intresserad av att kritiskt undersöka och analysera förståelsen av klass och social ojämlikhet i svensk politisk debatt. Jag har valt att ta min utgångspunkt i mottagandet av moderaternas omprofilering samt i valrörelsedebatten 2006. Studien vägleds av den konkreta frågeställningen:

-Vilka föreställningar om klass och social ojämlikhet kan urskiljas i mottagandet av de ”nya moderaterna” och i valrörelsedebatten 2006?

2.1 Disposition

I nästa avsnitt presenterar jag mitt material och min tidsmässiga avgränsning. Därefter följer en presentation av den metod, kritisk diskursanalys, jag valt att ta min utgångspunkt i. I detta avsnitt redogör jag också för skillnaden mellan ideologi och diskurs och diskuterar hur jag förhåller mig till dessa båda begrepp. Det därefter följande avsnittet är en forskningsöversikt i vilken jag kritiskt diskuterar svensk forskning om klass. Avsnittet behandlar bl.a. förändringar i klassröstning och klasstruktur och hur dessa kan kopplas till varandra. Detta avsnitt följs upp med en presentation av mina teoretiska utgångspunkter. Här redogör jag för klassbegreppet och olika teoretiska ingångar till detta. Jag klargör också hur jag ser på klass och hur jag avser använda mig av begreppet. Jag vill understryka att detta avsnitt framförallt är till för att redogöra för mitt förhållningssätt till klass och vilken betydelse jag lägger i de begrepp jag sedan återkopplar till i analysen. Detta innebär att en del resonemang av teoretisk natur, men mer direkt kopplade till analysen, introduceras först i analysdelen. Analysdelen, som följer efter presentationen av uppsatsens teoretiska ramverk, är uppdelad i tre olika delar. Dessa relaterar till olika aspekter av förståelsen av klass och social ojämlikhet i den svenska debatten. Efter analysdelen följer slutligen en avslutning i vilken viktiga poänger summeras och slutsatser dras. Uppsatsen innehåller också en engelsk sammanfattning.

3 Material

Mitt primärmaterial utgörs av debatt- och ledarartiklar eftersom jag utgår från att det framförallt är här den politiska debatten förs eller kommenteras under en valrörelse. Vidare har jag valt att inkludera ett antal artiklar som publicerats i tidningarnas nyhetsdel som ”analyser”. Slutligen har jag valt att också gå igenom två av de valdebatter som sändes i SVT inför valet; den s.k. *Duellen* mellan Göran Persson och Fredrik Reinfeldt samt den avslutande partiledardebatten. Det huvudsakliga materialet kommer dock att vara skriftliga källor i olika former. Jag har utgått från två avgränsade tidsperioder:

Period 1: 23 augusti-13 september 2005

Period 2: 17 augusti-17 september 2006

Period 1

När Moderaterna samlades för partistämman i augusti 2005 skulle partimedlemmarna för första gången tycka till om de förändringar som den nya partiledaren Fredrik Reinfeldt genomdrivit sedan han valdes två år tidigare. I samband med detta kommenterades och analyserades partiets omprofilering också i svensk media. Jag har valt att gå igenom det som skrivits på nyhets- och ledarplats i en rad svenska tidningar samt de debattartiklar som publicerats i anknytning till stämman. Materialet har samlats in genom sökningar på ordet ”moderaterna” i de två större svenska databaserna *Mediearkivet* och *PressText*. En svaghet i mitt material är att moderaternas förändringsprocess inleddes redan innan partistämman 2005; snarare än att utgöra inledningen kom stämman att bekräfta den profil som Reinfeldt successivt arbetat fram. Detta innebär att den initiala reaktionen på omprofileringen kommit tidigare och det är därmed möjligt att den kommenterats mer utförligt i samband med detta⁶.

Period 2

Den andra perioden inleds en månad innan valdagen och sträcker sig fram t.o.m. denna. I denna period har jag valt ut ett antal debatt- och ledarartiklar som på ett eller annat sätt berör frågor om klass eller social ojämlikhet från någon vinkel. Jag har valt att utgå från sex tidningar varav två är landstäckande kvällstidningar, tre

---

⁶ Jag menar dock att det är sannolikt att det går att hitta ett antal perspektiv på moderaternas förändringsarbete under denna koncentrerade tidsperiod eftersom det är troligt att stämman kommenteras på ledarplats i svenska tidningar.

är ledande morgontidningar i Sveriges tre största städer och en är en veckotidning utgiven av LO. De sex är; *Aftonbladet*, *Dagens Nyheter*, *Expressen*, *Göteborgs-Posten*, *LO-tidningen* samt *Sydsvenska Dagbladet*. Jag valde medvetet att utgå från både morgon- och kvällstidningar eftersom dessa har olika karaktär och deras innehåll till viss del skiljer sig åt. Vidare vill jag understryka att valet att endast inkludera en tidning med socialdemokratisk ledarsida snarast beror på hur det svenska medielandskapet ser ut. *Aftonbladet* är i nuläget den enda tidningen med bred spridning som har en socialdemokratisk ledarsida och det finns en stark underrepresentation av vänsterblocket i mediala sammanhang. Detta var också anledningen till att jag valde att inkludera *LO-tidningen* i mitt urval trots att detta är en tidning av något annorlunda karaktär.

Utöver nyss nämnda primärkällor har jag också använt mig av sekundärkällor i form av tidigare forskning om den svenska klasstrukturen och dess betydelse för politisk identitet och politisk handling. Delar av dessa presenteras under avsnitt 5; *Forskningsöversikt*. Dessa sekundärkällor blir viktiga eftersom jag har en ideologikritisk ansats och mitt syfte går utöver att endast granska själva debatten om klass.

4 Metod

Man kan grovt sett skilja mellan två typer av kvalitativ textanalys med grund i det syfte som analysen har. Den första typen av analys handlar om att på olika sätt systematisera, klassificera och begripliggöra en text medan den andra formen av analys handlar om att kritiskt granska innehållet i en text. Såväl ideologikritik som diskursanalys hamnar i den andra, kritiska, kategorin (Esaiasson et al. 2004:235). Eftersom jag har en kritisk ansats med denna studie är det således en av dessa metoder som blir aktuell. *Ideologikritik* är en metod som syftar till att lyfta fram samhällsliga konflikter genom att undersöka hur dessa återspeglas i en text. *Diskursanalys* som metod tar sin utgångspunkt i uppfattningen att språket formar verkligheten och syftar till att undersöka gränserna för det samhällsligt acceptabla och "normala" med utgångspunkt i texter. Båda metoderna tar således sin utgångspunkt i text i syfte att kritiskt granska samhället i vidare bemärkelse (ibid). Den huvudsakliga skillnaden mellan de båda metoderna ligger i de vetenskapsteoretiska utgångspunkter som de baseras på.

4.1 Ideologibegreppet

Det går att göra en distinktion mellan två olika förståelser av *ideologi*; den vanligare, mer vardagliga, förståelsen av ideologi är som någon typ av idésystem. Jag kommer här istället att fokusera på den andra förståelsen av ideologi i vilken ideologi ges en snävare betydelse och en specifik funktion byggs in i själva begreppet (Bergström & Boréus 2000:149-50). Ideologibegreppet har en lång och komplicerad historia och har använts med en rad olika betydelser. Jag avser här endast redogöra för den marxistiska förståelsen av ideologibegreppet men redan denna rymmer en rad olika motstridiga synsätt. Marx tydliggjorde aldrig sin syn på ideologi och olika texter ger en motsägelsefull bild av hans användning av begreppet vilket öppnat upp för långtgående diskussioner och olika tolkningar.

Sociologen Jorge Larrain har argumenterat för att det är verklighetens motsägelsefulla karaktär som utgör utgångspunkt i Marx förståelse av ideologi. Ideologi är ett resultat av samhällets arbetsdelning och medföljande klasskonflikter och ska ses som en förutsättning för "the functioning and reproduction of the system of class domination". Ideologin fyller denna funktion eftersom den döljer de verkliga relationerna mellan klasserna genom att bortförklara dominans och underordning. Det är viktigt att understryka att Marx såg ideologi som en oundviklig konsekvens av samhällsliga förhållanden snarare än som medvetna försök att vilseleda. Ideologin fungerar i den dominerande

klassens intressen eftersom den legitimerar klasstrukturen, och den sociala strukturen generellt, men det innebär inte att den medvetet produceras av denna klass (Larrain 1979:45-47). Detta kan kopplas till Marx generella påstående att medvetande inte är oberoende av materiella förhållanden. Marx positionerade sig mot den idealistiska verklighetsuppfattning som dominerande under hans samtid och underströk att människors medvetande formas av den verklighet de lever i (ibid:38-39).

Även Michèle Barrett har skrivit om marxismens ideologibegrepp. Hon menar att den definition av ideologi som det råder någorlunda konsensus om är ”mystification that serves class interests”. Samtidigt pekar hon, liksom Larrain, på att de olika formuleringar av ideologi som hittas i Marx texter gett upphov till debatt i den marxistiska traditionen. Olika marxister som i Marx efterföljd teoretiserat ideologi har i varierande utsträckning byggt vidare på hans negativa ideologitradition. Delar av den marxistiska traditionen har också distanserat sig från denna och alltmer kommit att teoretisera ideologi i form av politiska projekt kopplade till olika grupper. Den viktigaste skiljelinjen går enligt Barrett kring huruvida man ska betrakta ideologi på ett kritiskt eller neutralt sätt⁷. Det förra innebär att man ser ideologi som per definition är kopplat till förvrängning av verkligheten medan den senare innebär att ideologi ses som ett uttryck för ett historiskt medvetande (Barrett 1991:157). I samband med att poststrukturalismen fick ett genomslag inom kritisk teoribildning har ideologibegreppet, och inte minst de sanningsanspråk som kan kopplas till det, alltmer uppfattats som problematisk. Detta kommer jag att diskutera närmare i nästa avsnitt.

4.2 Från ideologikritik till diskursanalys?

Kritisk ideologianalys, eller ideologikritik, är en metod med stark koppling till den s.k. negativa ideologitraditionen. Ideologi kopplas explicit samman med makt och metoden har en kritisk ambition där inslag i en dominerande ideologi jämförs med en yttre verklighet. Tanken i denna tradition är således att ideologi ska begripliggöras och ”avslöjas”. Eftersom grunden i ideologianalysen är kopplingen mellan text och verklighet medför metoden ett dubbelt projekt; i en första fas analyseras texten på en manifest nivå och i en andra fas görs en underliggande nivå synlig genom att texten placeras i ett sammanhang. Denna andra fas inbegriper en undersökning av en materiell kontext utanför texten (Bergström & Boréus 2000:155-57). Just att relatera text till kontext är det gemensamma drag som förenar olika typer av ideologikritiska textanalyser (ibid:165).

---

⁷ Jag kan se för- och nackdelar med båda dessa angreppssätt. Jag delar uppfattningen att den kritiska synen, som likställer ideologi med förvrängning av verkligheten, kan vara problematisk samtidigt som jag anser att den denna tradition har en kritisk potential som är viktig att ta tillvara.

Ideologianalys baseras således på en uppdelning mellan text och (en objektivt existerande) verklighet. Under de senaste decennierna har dock själva möjligheten att prata om en sådan verklighet, som existerar oberoende av språk och oberoende av vem som tolkar, utmanats. Enligt Bergström och Boréus kan diskursbegreppets utbredning inom samhällsvetenskapen delvis tolkas som en reaktion mot det vetenskapsteoretiska synsätt som uppfattar föreställningar som återspeglings av yttre materiella förhållanden (ett synsätt som dominerar inom idé- och ideologianalys). Diskursanalys avfärdar sådana uppfattningar och sätter själva språket i centrum för analysen. Språket ses inte längre som ett redskap för att återge verkligheten utan istället betonas hur språket bidrar till att forma denna eftersom idéer förutsätter ett språk för att kunna uttryckas. I diskursanalyser skiftas vidare fokus från relationer mellan grupper till diskursiva relationer (ibid:221). Inom delar av den diskursanalytiska traditionen avfärdas ideologibegreppet helt; Michel Foucault konstaterar exempelvis att begreppet är problematiskt då det "always stand in virtual opposition to something else which is supposed to count as truth". Foucault är således kritisk till begreppet eftersom det implicerar att det finns en "sann" tolkning av verkligheten. Han menar att fokus istället bör skifta mot hur "effects of truth are produced within discourses which in themselves are neither true nor false" (Foucault citerad i Barrett 1991:123).

Jag uppfattar det som att det finns en problematisk underförstådd tanke om utveckling bakom många presentationer av dessa båda metoder. Diskursanalys diskuteras då som en självklar efterföljare till ideologianalysen som i sin tur bygger på förlegade premisser. Ett sådant resonemang är enligt min mening felaktigt och valet mellan de båda metoderna hänger istället samman med vetenskapsteoretiska utgångspunkter⁸. Jag anser att det är viktigt att uppmärksamma att ideologianalys är möjligt att kombinera med synsättet att språket spelar en mer produktiv roll i vår förståelse av verkligheten.

Jag är tveksam till poststrukturalistisk teori i den utsträckning denna helt avfärdar en koppling mellan språk och materialitet och eftersom jag är övertygad om att det finns en sådan koppling lutar jag istället mot att föredra ideologianalys. Frågan om språk och dess relation till den materiella världen är dock komplicerad och det finns en problematik i att många poststrukturalistiska teoretiker har en helt annan förståelse av "verkligheten". Barrett pekar på att Laclau och Mouffes diskursteorier ofta utsatts för orättvis kritik då kritikerna missförstår deras påståenden om att diskurs inbegriper såväl språkliga som icke-språkliga fenomen och understryker att diskursbegrepp handlar om *betydelse*. Hon anser att diskursbegreppet inte är något hot mot en "ontologisk verklighet" eftersom:

---

⁸ Skillnaden ligger, enligt min tolkning, i att ideologikritiken har en kritisk realistisk grund medan diskursanalysen har en socialkonstruktivistisk grund. Detta innebär att den centrala skillnaden är epistemologisk och ligger i huruvida de anser att det går att nå sann kunskap om verkligheten.

they do not dispute referential materiality ('the discursive character of an object does not, by any means, imply putting its *existence* into question') but insist that the meaning of physical objects must be understood by apprehension of their place in a system (or discourse) of socially constructed rules (Barrett 1991:76)

Jag menar dock att uppfattningen att vi aldrig kan nå kunskap om den materiella verkligheten eftersom denna alltid förstås genom diskurser i sig är problematisk. Om man hårdrar det innebär detta också att det blir omöjligt att ställa olika utsagor om denna emot varandra vilket leder till en form av relativism. Eftersom jag har en kritisk teoretisk utgångspunkt uppfattar jag detta som problematiskt.

I lingvistikern Norman Faircloughs kritiska diskursanalys har jag dock funnit en diskursteori som kombinerar synsättet att språket har en central betydelse för vår tolkning av världen med en uppfattning om att det trots detta går att göra utsagor om denna värld. Jag menar att Faircloughs projekt är intressant eftersom det kombinerar diskursteori med uppfattningen att det de facto finns maktrelationer och en ojämlik fördelning av ekonomisk och politisk makt. Det finns således skillnader mellan mer poststrukturalistiskt influerade förståelser av diskursanalys och Faircloughs. En avgörande skillnad är att han ser diskurs som en social praktik som *både* konstituerar och konstitueras av den sociala världen till skillnad från exempelvis Laclau och Mouffe som menar att diskurs endast fungerar konstituerande (Winther Jørgensen & Phillips 1999:67-68). I det följande avsnittet avser jag närmare presentera Faircloughs diskursteori.

4.3 Faircloughs kritiska diskursanalys

En grundläggande utgångspunkt i Faircloughs diskursteori är att språket bör förstås som en form av social praktik. Han understryker det dialektiska förhållandet mellan språk och samhälle och avfärdar uppfattningen att språket kan ses som något utomstående. Språk är istället en del av samhället; Fairclough poängterar att:

linguistic phenomena *are* social phenomena of a special sort, and social phenomena *are* (in part) linguistic phenomena (Fairclough 2001:19).

Att språkliga fenomen har en social karaktär kan enligt honom exemplifieras med att människor talar, lyssnar, skriver eller läser på sätt som bestäms socialt och som har sociala effekter. Samtidigt är han noga med att understryka att relationen mellan språk och samhälle inte ska uppfattas symmetriskt och att språk bara är en aspekt av det sociala; medan alla språkliga fenomen är sociala så är inte alla sociala fenomen språkliga (ibid).

Fairclough argumenterar vidare för att det finns en koppling mellan språk och makt. Han menar att:

The way in which orders of discourse are structured, and the ideologies which they embody, are determined by relationships of power in particular social institutions, and in society as a whole (2001:26).

Faircloughs uppfattning om samhället har tydliga kopplingar till marxistisk teori då han menar att:

The way in which a society organizes its economic production, and the nature of the relationships established in production between social classes, are fundamental structural features which determine others (ibid).

Relationerna mellan klasserna har sin grund i den ekonomiska produktionen men genomsyrar hela samhället. Enligt Fairclough vilar den kapitalistiska klassens makt på att dess förmåga att kontrollera statsmakten samt centrala sociala institutioner såsom utbildning, lag, religion, media och familjen (2001:27)⁹. Fairclough anser att det går att göra en distinktion mellan:

the exercise of power through *coercion* of various sorts including physical violence, and the exercise of power through the manufacture of *consent* (2001:3).

Ideologi är enligt honom “the prime means of manufacturing consent” (ibid). Fairclough menar att praktiker och diskurser som upprätthåller ojämlika maktrelationer fungerar ideologiskt. Dessa kan ha sitt ursprung i den dominerande klassen men har över tid *naturaliserats* så att de framstår som universella. Ideologisk makt är således detsamma som ”power to project one’s practices as universal and ‘common sense’” och den bör ses som ett viktigt komplement till ekonomisk och politisk makt (2001:27).

Samtidigt är det viktigt att uppmärksamma att Fairclough anser att förhållandet mellan struktur och diskurs är dialektiskt. Han menar att diskurs både bestäms av och påverkar sociala strukturer samtidigt. Detta innebär att diskurs bidrar till social kontinuitet eller förändring och därmed att diskurs kommer att spela en viktig roll i kampen om makt. Samma förhållningssätt präglar hans syn på social praktik; denna ses inte som en avspeglning av en verklighet som existerar oberoende av den utan som en aktiv relation gentemot verkligheten som bidrar till att förändra denna (2001:30-31).

---

⁹ Fairclough fokuserar särskilt på relationen mellan olika samhällsklasser. Samtidigt understryker han att maktrelationer inte kan reduceras till klassrelationer då det exempelvis går att identifiera maktrelationer mellan män och kvinnor och mellan olika etniska grupper (Fairclough 2001:28).

Fairclough anser att maktrelationer alltid är relationer karakteriserade av kamp i vilken sociala grupper med olika intressen står mot varandra¹⁰. Språket är centralt i denna kamp (2001:28-29). Ideologisk kamp är en form av social kamp som i det här sammanhanget blir extra intressant eftersom denna till största delen är språklig. Den är:

not only *in* language in the obvious sense that it takes place in discourse and is evidenced in language texts, but also *over* language. It is over language in the sense that language itself is a *stake* in social struggle as well as a *site* of social struggle (2001:73).

Fairclough understryker vidare den viktiga roll som språklig kamp spelar inom politiken. Han syftar då på hur olika partier ständigt försöker etablera sin diskurs som den ”naturliga” (2001:75).

Det huvudsakliga syftet med kritisk diskursanalys är att kartlägga samband mellan språk och social praktik. Fokus ligger på hur diskursiv praktik både kan upprätthålla den sociala ordningen och bidra till social förändring. Rent konkret fokuserar metoden på en *kommunikativ händelse* (detsamma som ett fall av språkbruk) tre dimensioner som 1) text (exempelvis tal, skrift eller bild), 2) diskursiv praktik (d.v.s. produktion och konsumtion av texter) och 3) social praktik. I en konkret diskursanalys av en kommunikativ händelse ska alla tre dimensionerna beröras. Detta innebär att man först ska analysera textens egenskaper, därefter de produktions- och konsumtionsprocesser som är förbundna med den och slutligen den bredare sociala praktik som den kommunikativa händelsen är en del av. I själva textanalysen riktas fokus mot textens formella drag (såsom vokabulär, grammatik och sammanhang mellan satser) medan analysen av den diskursiva praktiken handlar om att kartlägga hur en textförfattare bygger på existerande diskurser och genrer för att skapa en text samt på hur textmottagare använder desamma i sin tolkning av texten. Slutligen resoneras kring huruvida den diskursiva praktiken reproducerar eller utmanar den befintliga diskursordningen och därmed vilka konsekvenser den har för social praktik (Winther Jørgensen & Phillips 1999:74-76).

I min analys kommer jag att ta min utgångspunkt i Faircloughs teori. Jag vill dock understryka att jag av utrymmesskäl inte kommer att genomföra en analys med alla de steg han föreskriver. Istället kommer jag att analysera en utvald grupp texter i svensk media i hopp om att dessa ger en bild av hur förståelsen av klass i den svenska politiska debatten ser ut. Min ambition är sedan att kontrastera den syn på och förståelse av klass som kan utläsas ur texterna med den förståelse som kritisk teoribildning och forskning förser mig med.

---

¹⁰ Han argumenterar exempelvis för att “class struggle is a necessary and inherent property of a social system in which the maximization of the profits and power of one class depends upon the maximization of its exploitation and domination of another” (Fairclough 2001:28).

5 Forskningsöversikt

Studier av klass inom den statsvetenskapliga disciplinen har fokuserat på hur klassamhället manifesteras i det politiska systemet. Forskningen har framförallt fokuserat på den s.k. *klassröstningen*; dess förändring över tid och skillnader mellan olika länder. Som klassröstare räknas de väljare i ”arbetarklassen [som] röstar socialistiskt och [de] personer i medelklassen [som] röstar borgerligt”. Sverige har historiskt sett haft en hög grad av klassröstning vilket har förklarats med att det är ett kulturellt och etniskt homogent land där det är klassmotsättningar (i viss grad även motsättningen mellan stad och landsbygd) som utgjort den viktigaste sociala motsättningen (Oskarson 1994:212). I diskussioner om partisystemens uppkomst hänvisas ofta till en teori som utvecklats av statsvetarna Lipset och Rokkan. Deras tes är att de ursprungliga politiska partierna var ett resultat av sociala konflikter på fyra olika områden; centrum-periferi, stat-kyrka, bondesamhälle-industriellt samhälle samt kapitalarbete. Konflikterna på dessa områden resulterade i politiska partier med olika social bas och ligger till grund för partisystemen i Västvärlden. Beroende på vilka konflikter som dominerade vid demokratin genombrott har de politiska partierna och systemet utvecklats på skilda sätt i olika länder (Erlingsson i Erlingsson et al 2005:149-51).

Sedan 1960-talet har dock klassröstningen stadigt minskat i Sverige. Maria Oskarson, som skrivit en avhandling om klassröstande i Sverige, konstaterar att detta till viss del beror på att samhällets sociala struktur förändrats. Hon argumenterar för att en mindre grupp väljare ”tillhör de klassmässigt homogena grupper som utgör klassröstningens kärna” samtidigt som allt fler ”befinner sig i klassmässigt svårbestämda positioner” (1994:214). Statsvetare har också förklarat nedgången med att andra skiljelinjer än klass blir allt viktigare för väljarna. Successivt har intresset för klass och klassröstning också minskat och idag är det andra aspekter som står i centrum för forskarnas intresse.

Diskussionen om den minskade klassröstningen och ett minskat intresse för klass inom statsvetenskapen är dock inte en isolerad företeelse. Även inom sociologin, som haft klass som ett centralt studieobjekt, kan man se ett minskat intresse. Föreställningen att klass är ett förlegat begrepp är i själva verket så utbredd att många av de studier och antologier om klass jag läst inför skrivandet av denna uppsats inleds med ett klagande från författarnas sida där de motiverar varför de överhuvudtaget intresserar sig för klass. Det är dock viktigt att skilja mellan den teoretiskt respektive empiriskt orienterade forskningen här. Andrew Milner har konstaterat att det finns en skiljelinje här och att ”theoretical debates have been almost entirely immune to empirical considerations”. Milner anser att den

postmoderna reaktionen mot klass i själva verket varit av en "aggressively 'theoreticist' character" och bortsett från de studier som visar att klass fortsätter ha betydelse (Milner 1999:12). Faktum är också att det finns en rad studier i en svensk kontext som visar att klass fortsätter att vara viktigt för hur människor identifierar sig själva och sin livssituation. Sociologen Lena Karlsson, som forskat kring människors subjektiva klasstillhörighet, konstaterar att svenskar "i högsta grad [anser] att det existerar klasser, kan klassplacera sig själva och anser att viktiga demokratiska områden, som makt och inflytande, inte är jämnt fördelade mellan olika klasser i det svenska samhället" (Karlsson 2005:193). Likaså finns det frågetecken kring hur stor förändringen av klassröstningen är om man tar hänsyn till viktiga förändringar i klasstrukturen.

Maria Oskarson utgår i sin avhandling från att förändringarna i klassröstningen måste analyseras på fyra olika plan; det strukturella/sociala (klasstrukturen), strukturella/politiska (den politiska strukturen; partiernas förhållningssätt till klassmotsättningar), individuella/sociala (medvetenhet hos befolkningen om att det finns klasser samt identifikation med en viss klass) samt den individuellt/politiska (subjektiv klasstillhörighet har betydelse för åsikter, partier identifieras utifrån klassintresse) nivån. Oskarson understryker att det räcker med förändringar på en av dessa nivåer för att klassröstningen ska förändras (Oskarson 1994:213). I detta sammanhang är det viktigt att uppmärksamma det eventuella sambandet mellan artikulationen av klass och klassröstning. Sören Holmberg och Henrik Oscarsson, verksamma vid statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet, konstaterar i sin bok om väljarbeteende att:

sociala skiljelinjer måste organiseras politiskt för att de skall kunna ha några effekter på väljares partival. Sociala ojämlikheter och gruppidentiteter behöver aktivt politiseras av politiska aktörer. Det kan inte uppstå något starkt samband mellan social position och partival om inte sociala intresse-motsättningar först också politiseras av politiska partier och organisationer (2004:51).

Jag menar att denna aspekt är viktig om man vill förstå den minskade identifikationen med arbetarklassen. Studier av människors klassidentifikation har visat att allt färre identifierar sig som arbetarklass. Sociologen Göran Cigéhn som forskat på området har konstaterat att en öppen frågemetod (där respondenterna fritt får ange klassidentifikation) tenderar att överskatta medelklassidentiteten¹¹ medan en fast frågemetod (där respondenterna ges fasta alternativ) ger ett mer stabilt resultat. Cigéhn menar att en anledning till att människor inte längre identifierar sig som arbetarklass är att själva uttrycket försvunnit från den vardagliga språket och inte existerar som "ett kollektivt fenomen för många människor". Han hänvisar till att detta delvis hänger samman med att

---

¹¹ Cigéhn noterar att respondenterna här ofta delade in samhället i tre klasser; överklass, medelklass samt underklass. I denna indelning placerade sig sedan många arbetare som medelklass (Cigéhn i Cigéhn et al 2001:13).

”klasskampspolitikerna och –retoriken” försvunnit från den politiska dagordningen och ersatts med mer neutrala begrepp som ”löntagare”. Ytterligare en aspekt som lyfts fram är det faktum att arbetarklassen ofta associeras med manuella arbeten eller arbeten inom tillverkningsindustrin vilket får till följd att exempelvis undersköterskor inte betraktar sig själva som arbetarklass. Slutligen pekar Cigéhn på det faktum att välfärdens utveckling gör en del tveksamma till identifikationen med arbetarklassen. Han syftar då på att dagens arbetarklass har det bättre jämfört med tidigare generationer och att medelklassen därför blir den ”naturliga referensen” (Cigéhn i Cigéhn et al 2001:12-15).

I en kritisk diskussion om klassröstning är det också viktigt att uppmärksamma att operationaliseringen av klass inte är helt självklar. Beroende på hur man delar in befolkningen i olika klasser kommer man också till olika slutsatser i fråga om klassröstningens nivåer. Debattören Göran Greider har uttryckt kritik över just hur klassindelningen i den offentliga statistiken från SCB görs. Han menar att det s.k. socioekonomiska indelningen (SEI) utgår från ”fyrkantiga” definitioner vilket resulterar i ”odynamiska indelningar som inte säger något om maktfördelningen i samhället”. Greider är kritisk till att arbetarklassen enligt dessa definitioner endast utgör 35% av befolkningen och menar att siffran egentligen är betydligt högre (Greider 1998:35). Denna kritik delas av sociologerna Göran Ahrne, Hedvig Ekerwald och Håkon Leiulforsrud. De konstaterar i sin bok *Klassamhällets förändring* att:

Grundläggande förändringar i produktionsprocessen och i näringsstrukturen har gjort att 1930-talets uppdelning mellan ’arbetare’ och ’tjänstemän’ inte längre överensstämmer med den aktuella klassbilden.

Enligt Ahrne et al. innefattar dagens arbetarklass även en stor grupp tjänstemän om man väljer att definiera arbetarklass utifrån brist på makt och kontroll (1995:40). Karlsson är inne på ett liknande resonemang då hon apropå tesen om arbetarklassens försvinnande konstaterar att:

Föreställningen ter sig tämligen svårmotiverad i ljuset av att arbetsförhållandena i framförallt de yrken som dominerar bland de lägre tjänstemännen visar på många likheter med dem vi förknippar med arbetarklassen (d v s låg grad av autonomi och låg kontroll över den egna arbetssituation) (Karlsson 2005:3).

Jag delar denna kritik och menar att diskussionen om den minskade klassröstningen behöver nyanseras. Oskarson konstaterar i sin avhandling att de två huvudsakliga anledningarna till att klassröstandet minskar är att arbetarna i lägre utsträckning röstar på det socialistiska blocket samt att tjänstemännen i högre utsträckning röstar på detsamma (1994:54). Medan den första av dessa båda tendenser utan tvivel innebär minskad klassröstning är den andra mer tveksam. Med bakgrund i det resonemang som förs ovan går det att argumentera för att delar av tjänstemännen egentligen tillhör arbetarklassen och därmed är även deras röstning på det socialistiska blocket klassröstning.

6 Teoretiska utgångspunkter

Syftet med det här avsnittet är att skissera studiens teoretiska ramverk. Jag presenterar och diskuterar här olika aspekter av och synsätt på klass och hur jag förhåller mig till dessa. Jag inleder med en diskussion om definitioner av klass och dessas för- och nackdelar. Denna följs upp av en del som diskuterar den klassiska tradition i vilken Marx och Weber utgör självklara utgångspunkter. Därefter följer en del som jag valt att kalla ”nya interventioner”. Denna del behandlar fyra inbördes olika teoretiker som på olika sätt bidragit till en förnyelse av den teoretiska debatten om klass. Nästa avsnitt tar upp det skifte från klassmedvetande till klassidentitet som ägt rum och vad detta har för betydelse. Därefter diskuteras den intersektionella utmaningen och hur klass kan analyseras i relation till andra maktordningar. Genomgången avslutas med en kortare text i vilken jag redogör för hur jag avser använda mig av teoriramen i analysdelen.

6.1 Definitioner av klass

I en presentation av den teoretiska debatten om klass är det viktigt att uppmärksamma att klass som begrepp används inom en rad olika projekt. Det är centralt inom marxistisk teori och har haft stor betydelse för politisk teori och praktik. Samtidigt är begreppet också centralt inom den vetenskapliga disciplinen sociologi. Teorier om klass har således en komplex spridning med kopplingar till såväl akademien som den politiska arenan. I denna teoretiska genomgång blandas teorier av båda dessa slag; detta kan uppfattas som problematiskt men jag menar att det är oundvikligt då det alltid funnits en diskussion mellan dessa två traditioner.

Enligt Andrew Milner är *klass*, i sin mest ”uppenbara och okontroversiella” betydelse, ett sätt att referera till en grupp eller kategori inom ett klassifikationssystem. Den mer sociologiska betydelsen av klass refererar däremot till en:

social group, conceived as located within a hierarchical order of unequal such groups, the identity and membership of which is primarily determined by ‘economic’ considerations such as occupation, income and wealth” (Milner 1999:1).

Rosemary Crompton påpekar i sin introducerande bok till klassbegreppet att klass används på en rad olika sätt i olika sammanhang och menar att detta är en källa till

oklarheter i samtida debatter om stratifiering. Hon menar att det, grovt förenklat, går att prata om tre olika betydelser: 1) ”Klass” som prestige, status, kultur eller livsstil, 2) ”Klass” som strukturerad ojämlikhet (relaterad till innehav av ekonomiska- och maktresurser samt 3) ”Klass” som faktiska eller potentiella sociala och politiska aktörer (Crompton 1998:11-12). Det finns betydande skillnader mellan den mer vardagliga och den vetenskapliga användningen av klassbegreppet likväl som mellan olika teoretikers användning. Vetenskapliga discipliner skiljer sig vidare åt i sin användning av begreppet samt i sina metodologiska angreppssätt i studiet av detta.

Det är vanligt att göra en distinktion mellan objektiva och subjektiva definitioner av klass. Den *objektiva* klasstillhörigheten definieras som en yttre indelning som är beroende av en individs yrke och position i arbetslivet. Den *subjektiva* klasstillhörigheten definieras som klassidentitet och handlar om vilken klass individen själv identifierar sig med (Karlsson 2005:10). Den svenska sociologen Stefan Svallfors gör en distinktion mellan de som utgår från en objektiv position och de som utgår från vad han benämner en *kommunitär* ansats. Svallfors är kritisk till de kommunitära ansatserna, vilka ser klasser som ”definierade av social gemenskap och gemensamma världsbilder”, eftersom den förståelse av klass de förespråkar enligt honom innebär en alltför stor insnävning av begreppet. Istället för att bygga in den typ av gemenskap som betonas i den kommunitära traditionen i själva definitionen av klass argumenterar han för att det är mer fruktbart att se denna som ett möjligt ”resultat av klassrelationer”(Svallfors 2004:22).

Jag menar att denna diskussion till viss del känns irrelevant eftersom valet att utgå från en objektiv respektive subjektiv definition till stor del hänger samman med vad man är intresserad av att undersöka. Jag utgår från en förståelse av klass som ett objektivt faktum i betydelsen att det kapitalistiska systemet skapar grupper som förhåller sig till produktionen på olika sätt. Jag anser således inte att medlemmarna i en klass med nödvändighet behöver identifiera sig som en sådan för att det ska gå att tala om en objektivt existerande grupp. Detta ska dock inte tolkas som att de existerar som grupp i mer substantiell bemärkelse eftersom detta förutsätter identifikationsprocesser.

6.2 Den klassiska traditionen

Det är framförallt två klassiska teoretiker vars namn är förknippade med studier av klass; Karl Marx och Max Weber. I detta delavsnitt avser jag kort presentera deras syn på klass och diskutera de huvudsakliga skillnaderna och likheterna dem emellan. De teorier som utvecklats av Marx och Weber har flera gemensamma drag och de präglas båda av sin levnadstid med den framväxande industrialismen. Det finns dock betydelsefulla skillnader mellan de båda; inte minst i deras syn på sin uppgift och syftet med teoretiserande. Enligt Crompton bör Marx snarare betraktas som en politisk aktivist än akademiker. Weber å andra sidan var i första

hand intresserad av vetenskap och förespråkade en samhällsvetenskap fri från värderingar (Crompton 1998:25;32).

Karl Marx utvecklade med *historiematerialismen* en teori om samhällets utveckling som ställer produktionen i centrum. Marx menade att det var möjligt att klassificera mänskliga samhällen med utgångspunkt i deras ekonomiska system. Ekonomiskt system ska här förstås i en relativt bred bemärkelse och syftar till de sätt som arbetskraften organiseras för att producera värde. Marx ansåg att det var olika *produktionssätt* i olika samhällen som gav upphov till olika former av klassojämlikhet. Varje samhälle präglas alltså av en specifik form av ojämlikhet som hänger samman med hur produktionen organiseras. Marx menade vidare att indelning i klasser varit kännetecknande för alla hittillsvarande samhällen; relationen mellan de exploaterande och exploaterade klasserna har dock sett olika ut beroende på produktionssätt. Det kapitalistiska samhället definieras av konflikten mellan bourgeoisie och proletariat och den underliggande idé om samtycke som skiljer denna från tidigare produktionssätt (Milner 1999:17). Marx nöjde sig inte med att konstruera en teori som förklarar utvecklingen historiskt sett; han gjorde också anspråk på att kunna förutse händelser som skulle komma att inträffa i framtiden. Denna aspekt av Marx tänkande har gjort att en del avfärdat hans teorier eftersom teorin helt enkelt inte stämt överens med den historiska utvecklingen.

De teorier om klass som utvecklades av Max Weber har inte haft samma betydelse för politiska rörelser som Marx. Webers inflytande inom sociologin kan dock knappast underskattas. Enligt Crompton skiljer sig Webers förståelse av klass från Marx på tre avgörande sätt. För det första ser Weber klass som en reflektion av "life chances" på *marknaden* medan klass för Marx är grundat i exploatering och dominans inom *produktionsförhållanden*. För det andra delar inte Weber Marx (historiematerialistiska) antagande om att klass är drivkraften i den historiska utvecklingen. Slutligen så ser Weber, till skillnad från Marx, inte klassaktion som något oundvikligt; klasser förstås istället som möjliga utgångspunkter för gemensamma aktioner (Crompton 1998:35).

I Webers förståelse är klass i praktiken identisk med position på marknaden. Därav följer också att klasser är historiskt specifika sociala grupper vars existens i sig förutsätter existensen av marknadsekonomi. Detta för med sig en möjlighet att identifiera ett oändligt antal klasser eftersom det i princip kan finnas lika många klasser som det finns inkomstnivåer i ett samhälle. Detta angreppssätt skiljer sig tydligt från det marxistiska; eftersom detta identifierar klass med utgångspunkt i den relation som finns till produktionen kan det med nödvändighet endast finnas en begränsad mängd klasser. Detta innebär också att de klasser som kan identifieras i en weberiansk klassanalys kommer att vara betydligt mindre än de marxistiska (Milner 1999:66-67).

6.3 Nya interventioner

I detta avsnitt avser jag kortfattat introducera tre olika teoretiska projekt som enligt min mening varit av central betydelse i diskussionen om klass. De två första av dessa är uttalat marxistiska och utvecklar den teoretiska förståelsen av ideologi och klassmedvetande inom denna tradition. Det tredje är ett försök att diskutera klass inom ramen för ett poststrukturalistiskt projekt.

6.3.1 Gramsci

Den italienske marxisten Antonio Gramsci är en av dem som bidragit till att utveckla den marxistiska teorin under 1900-talet och brukar räknas som en av de viktigaste företrädarna för den marxistiska strömning som benämns ”humanistisk”.

Gramsci var kritisk till den dikotoma uppdelning mellan *bas* och *överbyggnad* som var karaktäristisk för (ekonomistisk) marxistisk teori. Enligt honom förde denna uppdelning med sig att den betydelse som kultur och ideologi har för reproduktionen av klassamhället underskattades. Gramsci underströk vikten av att se kulturen som en arena för kamp och betonade att denna är vare sig är opolitisk eller en direkt avspegling av den dominerande klassens ideologi. Begreppet *hegemoni* är centralt för hans tänkande och betecknar den process genom vilken samtycke till den egna underordningen skapas hos underordnade klasser (Crompton 1998:43). Hegemoni syftar på ”those processes by which a system of values and beliefs supportive of the existing ruling class permeates the whole of society”. Hegemoni ska således förstås som en form av konsensus, ofta i form av ”sunt förnuft”, som fungerar i den dominerande klassens intresse (Milner 1999:49). Gramscis diskussion om hegemoni är av central betydelse eftersom den för med sig att den politiska kampen delvis förflyttas till nya arenor. Crompton betonar att Gramscis teori implicerar att “winning the struggle of ideas is as important to the ‘class struggle’ as are economic and political struggles” (Crompton 1998:43).

6.3.2 Althusser

Louis Althusser är en av de teoretiker som vid sidan av Gramsci fått stor betydelse för utvecklingen av den marxistiska teorin. I likhet med Gramsci har han också utgjort en influens inom den poststrukturalistiska traditionen. Althusserns teoretiska projekt skiljer sig dock avsevärt från Gramscis vilket jag kommer att återkomma till.

Althusser är mest känd för sin teoretisering av ideologi och den funktion det fyller i samhället. Han utvecklade Marx analytiska distinktion mellan bas och

överbyggnad till en mer sofistikerad teori som bygger på tre samhälleliga nivåer: den *ekonomiska*, *politiska* och *ideologiska*. De politiska och ideologiska nivåerna ses här som relativt autonoma och reduceras inte till effekter av den materiella basen (d.v.s. ekonomin). Althusser räknas som strukturalist och såg historien som en ”process utan subjekt” där individer endast fyller funktioner inom en struktur. Subjekt är i enlighet med ett sådant synsätt endast en effekt av ideologi; själva syftet med ideologi är just att konstituera individer som subjekt (Milner 1999:41-43). Ideologi definieras av Althusser som ett representationssystem som syftar till att dölja samhällets reella relationer. Ideologi representerar således en förvrängd kunskap om samhället (Winther Jørgensen & Phillips 1999:22). Althusser betecknar den process genom vilken individer tar upp subjekspositioner *interpellation* (Milner 1999:41-43). Interpellation är ”den process varigenom språket konstruerar en social position för individen och därmed gör henne till ett ideologiskt subjekt”. Althusser utgår från att människor accepterar de subjekspositioner de tilldelas och utesluter i stort sett möjligheten för människor att motsätta sig dessa (Winther Jørgensen & Phillips 1999:22).

Detta är också grunden till den stora skillnaden mellan Althusser och Gramsci; medan den senare ser hegemoni som ett tillstånd skapat genom medvetna aktörers praktik ser den förra ideologi som en struktur. Hegemoni är därför i Gramscis förståelse öppen för utmaning då denna av princip aldrig är obestridd utan förstås som en instabil jämvikt (Milner 1999:50). Althusser har också fått utstå kraftig kritik för att underskatta möjligheter för människor att förändra. Likaså har en del pekat på att det inte går att prata om *en* enhetlig ideologi som styr allt. Kritiker har istället betonat att det finns en mångfald av diskurser och att detta innebär att människor ofta interPELLERAS till ett flertal (ofta motsägelsefulla) subjekspositioner. Slutligen har kritik riktats mot Althusserns förståelse av ideologi som i sig implicerar att det finns en sanning som det är möjligt att nå insikt om (Winther Jørgensen & Phillips 1999:23-24).

6.3.3 Laclau & Mouffe

Ernesto Laclau och Chantal Mouffe har utvecklat en diskursteori som fått ett stort genomslag. Deras teoretiska projekt har beskrivits som ett försök att förena två teoretiska traditioner; den marxistiska och den strukturalistiska/poststrukturalistiska (Winther Jørgensen & Phillips 1999:32). Laclau och Mouffe har tagit intryck av såväl Gramsci som Althusser men till skillnad från dessa förkastar de (den marxistiska) uppfattningen att det existerar objektiva grupper. De anser att denna uppfattning är essentialistisk och argumenterar för att grupper alltid skapas i diskursiva processer. Eftersom Laclau och Mouffe förkastar förekomsten av objektivt existerande grupper går det enligt dem inte heller att på förhand avgöra vilka grupper som kommer att vara politiskt relevanta (ibid:40-41). Gruppbildning uppfattas istället som en ”reducering av möjligheter” som består i att vissa aspekter av individers identitet framhävs medan andra ignoreras. Kärnan i denna process består i skapandet av ett ”andra” som gruppen identifieras

i förhållande till. Vidare, understryker Laclau och Mouffe, konstitueras grupper i det ögonblick då ”någon talar om eller till en grupp eller på en grupps vägnar” (ibid:51-53). Deras teoretiska position utesluter således en koppling mellan å ena sidan klassposition och å andra sidan diskursiva eller ideologiska projekt (Milner 1999:53).

Laclau och Mouffes teoretiska projekt är intressant då de erbjuder en teori som kombinerar en poststrukturalistisk förståelse av identitet och gruppbildning med ett tydligt konfliktperspektiv. Detta möjliggör för en diskussion om klass även i de fall dennas objektiva existens som ett ontologiskt faktum förkastats. Även om jag inte till fullo delar den poststrukturalistiska förståelse av grupper och identitet som präglar Laclau och Mouffes teoretiska projekt så anser jag att deras diskussioner om hur identitet konstitueras är användbar. Min kritik mot teorin grundas i att jag tenderar att anse att det finns en *viss* koppling mellan en materiell verklighet och språk. Jag är därför övertygad om att det behövs en dubbel förståelse av grupp- och identitetsprocesser där man ser dels till social positionering dels till identitetskonstruktion.

6.4 Från klassmedvetande till klassidentitet

Historiskt sett har diskussionen om klassmedvetande nästan uteslutande handlat om huruvida arbetarklassen, i linje med Marx teorier, skulle utvecklas från en klass ”i sig” till en klass ”för sig”. Den stora skiljelinjen i debatten låg mellan de som såg klassmedvetenhet som en oundviklig följd av kapitalismen (marxister) och de som menade att huruvida ett klassmedvetande utvecklades var beroende av historiskt specifika omständigheter (icke-marxister). Idag har dock studier av klassmedvetande en bredare ansats då de inte längre exklusivt fokuserar på arbetarklassen (Devine & Savage i Devine et al 2005:4-5).

Sociologen Floya Anthias understryker sambandet mellan uppdelningen i ”klass i sig” och ”klass för sig” och begreppet *falsk medvetande* som användes som förklaring till varför klasser inte utvecklades till en ”klass för sig”. Falskt medvetande användes för att beteckna två olika fenomen; dels att en klass utvecklar en ”felaktig” klassidentitet (d.v.s. en klassidentitet som inte stämmer överens med de objektiva intressen klassen tilldelas i marxistisk teori) dels att den inte utvecklar någon klassidentitet överhuvudtaget. Begreppet baserades således på en koppling mellan objektiv social position och medvetande (Anthias i Devine et al. 2005:38). Idag avfärdar också många själva idén om falskt medvetande med hänvisning till att den bygger på en essentialistisk förståelse av klass. Kritiker har också pekat på att begreppet är elitistiskt då det förutsätter att vissa människor har en klarare förståelse av verkligheten än andra.

Parallellt med att den teoretiska diskussionen om klassmedvetande utvecklats har det skett ett språkligt skifte och själva begreppet *medvetande*, som tidigare stod i

centrum för teoretiserande av klass, har allt mer kommit att ersättas av *identitet*. Detta skifte hänger delvis samman med den poststrukturalistiska teoretiska interventionen och handlar inte endast om ändrat språkbruk utan också om en förändrad syn på individer och grupperns identiteter. Patrick Joyce har argumenterat för att den feministiska teoriutvecklingen varit av central betydelse för den förändrade teoretiseringen av klass. Han syftar då på den förändrade förståelse av identitet som introducerats i feministisk teori med influenser från poststrukturalistisk teori. Denna utmanar den traditionella förståelsen av identitet som något relativt stabilt och sammanhängande; istället understryks att identitet är något flyktigt och komplext och att alla människor samtidigt har ett flertal motstridiga identiteter. Joyce argumenterar för att det är den post-strukturalistiska förståelsen av språk som varit av central betydelse i detta skifte. Denna reducerar inte språk till en enkel avspeglning av en yttre värld som existerar oberoende av språket; istället betonas den centrala betydelse språket har för själva förståelsen av världen vilket får betydelse för hur man förstår identitet.

Poststrukturalismen ifrågasätter den oproblematiserade relationen mellan observatör och det som observeras där det senare anses vara del av en yttre verklighet. Detta får betydelse för förståelsen av klass (eller genus) på så sätt att kopplingen mellan begrepp och en oberoende verklighet ifrågasätts. Detta leder till att en ny typ av frågor hamnar på dagordningen och att diskursen om klass och dennas historiska tillkomst står i centrum snarare än sökandet efter en objektivt existerande klasstruktur. Från poststrukturalistisk synvinkel är klass en diskursiv och historisk skapelse som essentialiserats och reifierats så att den uppfattas som en realitet (Joyce 1995:5-8).

6.5 Den intersektionella utmaningen

Ett av de mest centrala dragen i den marxistiska traditionen är synen på samhället som konfliktfyllt. I den klassiska marxistiska teorin är det den (i det kapitalistiska samhället) inneboende konfliktfyllda relationen mellan arbete och kapital som står i centrum för analysen. Idag är de flesta överens om att detta inte är den enda konflikt som präglar samhället vilket har resulterat i en rad försök att teoretisera samspelet mellan olika former av social ojämlikhet.

Den traditionella förståelsen av klassmedvetande präglades onekligen av en rad problematiska antaganden och förenklingar. Den feministiska sociologen Joan Acker har pekat på att klass, i sin mer traditionella förståelse, belyser Vita mäns ekonomiska erfarenheter (Acker 2006:1). Acker menar att det finns en rad problem med denna traditionella förståelse; däribland att klass och kapitalism konceptualiseras som strukturer och processer opåverkade av genus och "ras". Hon argumenterar vidare för att teorier om klass inte tar tillräcklig hänsyn till den roll "masculine and white privilege" spelat för utvecklandet av samtida klassrelationer (ibid:5).

Intersektionalitet, som begrepp och perspektiv, har under de senaste åren fått ett bred spridning. I en svensk kontext har begreppet introducerats ganska nyligen med ambitionen att ”tillhandahåll[a] en teoretisk ram för att analysera hur makt konstitueras utifrån socialt konstruerade skillnader som är inbäddade i varandra och som förändras i skilda rumsliga och historiska sammanhang”. Intersektionalitetsbegreppet synliggör hur olika positioner konstituerar varandra och skiljer sig därmed från många tidigare försök att teoretisera flera maktordningar samtidigt (de los Reyes et al. 2003:25). Sociologen Floya Anthias anser att intersektionalitet innebär att se etnicitet, genus och klass som:

crosscutting and mutually *reinforcing* systems of domination and subordination, particularly in terms of processes and relations of hierarchisation, unequal resource allocation and inferiorisation” (Anthias i Devine et al. 2005:36).

Intersektionalitetsperspektivet för med sig en mer komplex förståelse av identitet och öppnar upp för en förståelse av varför individer hamnar i motsägelsefulla identitetspositioner eftersom de positioneras olika i olika strukturer (ibid:36-37). Anthias poängterar att det är viktigt att skilja mellan social *position* och social *positionering* där den förra relaterar till konkret position i förhållande till ekonomiska, kulturella och politiska resurser medan den senare relaterar till hur individer artikulerar, förstår och interagerar med dessa positioner (ibid:33). Jag uppfattar det som att Anthias här gör en användbar distinktion mellan den objektiva existensen mellan olika grupper och hur dessa grupper uppfattar sig själva. Denna distinktion är central för att kunna förstå varför olika grupper inte nödvändigtvis utvecklar ett gemensamt medvetande.

Anthias menar vidare att det finns två olika sätt att se på intersektionalitet. Det första angreppssättet innebär att man utgår från de intersektioner som manifesteras i människors liv beroende på deras positioner i förhållande till genus, ”ras”, klass och andra sociala kategorier. Detta angreppssätt är empiriskt orienterat och har inget större förklaringsvärde. Det andra angreppssättet innebär att man utöver att kartlägga ojämlikheter försöker förstå de processer som ger upphov till dem vilket är ett betydligt mer komplicerat projekt (ibid:33). Anthias och Nira Yuval-Davis har apropå sambandet mellan klass och rasifieringsprocesser¹² pekat på att det är relativt enkelt att *empiriskt* konstatera ett sådant samband i relation till ojämlikhet (Anthias & Yuval-Davis 1992:62). Detta yttrar sig bland annat i att rasifierade grupper tenderar att vara överrepresenterade i arbetarklassens lägsta skikt. Det är däremot svårare att klarlägga orsaken till detta fenomen då det har sin grund i en sammanvävning av kapitalism och rasistiska strukturer.

---

¹² *Rasifiering* är ett begrepp som används för att beteckna den process varigenom människor rangordnas utifrån explicita och/eller outtalade kategoriseringar som grundar sig i en essentialistisk människosyn. Begreppet ”ras” behöver inte nödvändigtvis förekomma för att kategoriseringen ska grunda sig i en föreställning om väsensskilda och oföränderliga skillnader mellan grupper (Molina & de los Reyes i de los Reyes et al 2003:295-96).

Jag delar uppfattningen att klass alltid är könat och rasifierat och att det därför inte går att analysera klass utan att ta hänsyn till andra former av strukturell underordning. I denna studie ligger dock fokus på hur *klass* diskuteras och förstås i den svenska politiska debatten. Detta innebär tyvärr att jag endast har möjlighet att följa upp kopplingar mellan klass och andra strukturella maktordningar i den mån dessa också diskuteras i debatten.

6.6 Slutkommentarer

Detta avsnitt har syftat till att skissera ett teoretiskt ramverk och min ambition har varit att lyfta fram aspekter som är av vikt för förståelsen av den kommande analysdelen. Jag vill här en sista gång understryka den förståelse av klass som jag försökt lyfta fram under diskussionens gång.

I teorigenomgången har jag understrukit att klassbegreppet har sin grund i ekonomiska förhållanden. Samtidigt har jag lyft fram skillnaden mellan en objektiv och subjektiv dimension av klass. Denna distinktion är central för att förstå studiens syfte, diskussion och slutsatser. Jag har återkommande redogjort för min uppfattning att klass existerar i en objektiv bemärkelse och detta är ett underliggande antagande för denna studie. Samtidigt är även den subjektiva klassdimensionen av central vikt för denna studie då min undersökning i förlängningen handlar om att kartlägga möjligheten till subjektiv klassidentifikation i Sverige. I teoriavsnittet har jag därför också redogjort för teoretiska diskussioner om klassmedvetande och identitet. Slutligen har jag presenterat teorier som erbjuder förklaringar till hur underordning upprätthålls med hjälp av ideologi.

7 Analys

Syftet med denna studie är att undersöka förståelsen av klass och social ojämlikhet i den svenska politiska debatten. Jag har en ideologikritisk ambition¹³ och ett underliggande syfte är att kritiskt granska den politiska debatten med utgångspunkt i den betydelse den har för bibehållandet av sociala ojämlikheter. Som jag tidigare redogjort för tar jag min utgångspunkt att klass förblir en av de viktigaste strukturerande principerna i samhället som skapar ojämlikhet.

Analysdelen är uppdelad i tre olika avsnitt; 7.1 *Sociala skiljelinjer och konflikter*, 7.2. *Klass som begrepp* samt 7.3. *Debatten om "utanförskapet"*. I dessa avsnitt analyserar jag olika aspekter av förståelsen av klass i den svenska politiska debatten. Det första avsnittet fokuserar på moderaternas omprofilering och hur denna kan förstås utifrån ett klassperspektiv. Den andra delen lägger fokus på själva användningen av begreppet klass i de fall detta förekommer. Här diskuteras också hur andra begrepp kommit att användas som substitut för klassbegreppet. I det tredje avsnittet analyseras den diskussion om *utanförskap* som fördes i samband med den senaste valrörelsen. Anledningen till att jag valt att gå in på denna närmare är att den enligt min mening är ytterst relevant från ett klassperspektiv. Den borgerliga argumentationen om utanförskap handlar om att etablera en samhällelig skiljelinje som inte baseras på den traditionella klassindelningen. "Utanförskapet" har istället lanserats som en ny form av klassamhälle; där skiljelinjen går mellan de som har och inte har ett arbete. Debatten om utanförskapet är därför minst sagt relevant om man är intresserad av att analysera föreställningar om klass.

---

¹³ Mitt primärmaterial utgörs, som jag tidigare poängterat, av tidningsartiklar. Jag kommer dock att utöver detta använda mig av sekundärmaterial som på olika sätt är relevant för att belysa min frågeställning. Detta hänger samman med min ideologikritiska ansats som bygger på en ambition att knyta samman text och kontext. Detta är förklaringen till att en del resonemang av mer teoretisk natur redovisas här och inte i teoriavsnittet liksom till att jag refererar till debattskrifter som inte presenterats under materialdiskussionen.

7.1 Sociala skiljelinjer och konflikter

7.1.1 Partier som representanter för klassintressen

I min forskningsöversikt redogjorde jag för att det svenska politiska systemet karakteriserats av den höga klassröstningen som under lång tid gett stabilitet åt systemet. Den höga klassröstningen förklaras ofta med att en social skiljelinje, klass, i Sverige överskuggat andra konfliktlinjer. Den svenska politiken har därför präglats av en tydlig höger-vänster dimension och två tydligt avgränsade politiska block. Denna blockpolitik har till viss del luckrats upp med tiden och olika partier har försökt introducera andra politiska dimensioner men trots detta präglas det politiska systemet dock i stor utsträckning av två politiska block som står mot varandra.

Det ursprungliga svenska partisystemet med fem partier konsoliderades under 1930-talet och partierna kunde vid denna tidpunkt enkelt placeras in på en vänster-höger skala. Arbetarrörelsen var samlade i det socialdemokratiska partiet och i viss mån i kommunistpartiet medan bönderna skapat bondeförbundet. Moderaternas föregångare högerpartiet hade sitt huvudsakliga stöd bland "städernas borgare och företagsidkare". Folkpartiet å andra sidan hämtade framförallt sitt stöd i folkrörelserna (Oskarson 1994:36-37). De svenska partierna har i relativt hög utsträckning behållit sin sociala bas även om väljarstödet successivt blivit mindre homogent. I valet 2002 röstade 56% av industriarbetarna och 54% av de övriga arbetarna på socialdemokraterna medan endast 5% respektive 7% i samma grupper röstade på moderaterna. Även i gruppen lägre tjänstemän var stödet för socialdemokratin betydligt större, 47%, jämfört med stödet för moderaterna som låg på 10%. Moderaternas kärnväljare hittas istället i grupperna högre tjänstemän (21%) och småföretagare (36%) (Holmberg & Oskarsson 2004:58). Moderaterna har historiskt sett haft en stämpel som de välbärgades politiska företrädare vilket fört med sig väldigt svagt stöd från arbetarklassväljare. Jag menar att det är utifrån denna kontext som moderaternas omvandling måste förstås. När moderaterna profilerar sig som det "nya arbetarpartiet" är det ett medvetet försök att locka väljare från arbetarklassen och bryta socialdemokratins dominans i denna grupp.

Per-Anders Forstorp och Brian Palmer har konstaterat att den stereotypa bilden av en moderat är en "välbärgad person som huvudsakligen vill ha lägre skatt och är misstänksam mot det socialdemokratiska samhälle som arbetarrörelsen byggt upp" (Forstorp & Palmer 2006:26). I sin debattbok *George W. Reinfeldt* drar de paralleller mellan moderaternas omprofilering och det republikanska partiet under

ledning av George W. Bush¹⁴. Författarna menar att det finns tydliga likheter mellan den s.k. *extreme makeover* som moderaterna genomgått under Reinfeldts ledning och George W. Bushs *makeover* inför presidentvalet 2000. Den senare syftade till att profilera republikanerna som USA:s nya arbetarparti och den självklara representanten för landets vita arbetarklass (ibid:8). Forstorp och Palmer menar att de ”nya” moderaterna är ett projekt som liksom republikanernas syftar till att locka väljare bland ”låg- och medelinkomsttagare” (ibid:92).

Liknande resonemang kan också ses i det mediala mottagandet av de ”nya” moderaterna. Sydsvenskans reporter Olle Lönnaeus konstaterar exempelvis att:

Moderaterna har ofta beskyllts för att vara ett rikemansparti. Reinfeldt har ända sedan han valdes till ordförande för två år sedan gjort sitt bästa för att tvätta bort den stämpeln. På så sätt skiljer han sig från sina företrädare (2005-08-24).

Ett liknande resonemang förs i GP där Fredrik Tenfält som menar att den nya profilen ”i praktiken handlar [...] om riskeliminering, att inte lämna blottor till socialdemokraterna, att inte möjliggöra någon skrämsel med högerspöket eller mobilisering i motståndarleden” samtidigt som mycket av den gamla politiken finns kvar (2005-08-29). *Kvällsposten* konstateras att Reinfeldt ”vänder [...] sig rakt över det politiska spektret för att fånga upp frustrerade socialdemokrater” (2005-08-26).

Arbetaren som politiskt subjekt har historiskt sett kopplats samman med arbetarrörelsen i bred bemärkelse. När moderaterna nu lanserar sig själv som det ”nya” arbetarpartiet ska detta dock inte tolkas som att man försöker positionera sig som ett parti för arbetarklassen. ”Arbetarparti” ska i detta fall snarare tolkas som att moderaterna är ett parti för ”arbete” och för de som ”arbetar”. Moderaternas ”arbetare” syftar inte på samma grupp som socialdemokraternas ”arbetare”. Moderaternas försök att profilera sig som ett parti för ”arbetare” handlar dock inte bara om att ta över ett annat partis profil; det handlar om att förändra själva förståelsen av klass och om vilka samhällseliga skiljelinjer som är relevanta.

Jag anser att de ”nya moderaterna” är ett tydligt ideologiskt projekt som handlar om att förskjuta själva förståelsen av klass och skapa nya samhällseliga konfliktlinjer. De analyser som publicerats på ledarplats under den tidsperiod jag valt förhåller sig dock inte till det faktum att den moderata omprofileringen har en tydlig klassprofil och de är av en mer ytlig karaktär. Detta hänger troligtvis delvis samman med den politiska färg som överväger på ledarsidorna; eftersom

---

¹⁴ Forstorp och Palmer är dock noga med att poängtera att de inte anser att de båda politikerna är identiska utan endast vill lyfta fram likheter i fråga om ”politikens innehåll och förpackning”. Framförallt, understryker de, handlar det dock om att uppmärksamma att förändringen är ytlig och i båda fallen snarare handlar om ”kosmetiskt utanpåverk” (2006:13-14).

majoriteten av Sveriges dagstidningar har en borgerlig ledarsida så finns det en övervikt av kommentarer som bemöter Moderaternas omprofilering från ett borgerligt perspektiv. En av de grundläggande utgångspunkterna för denna studie är att det svenska samhället är strukturerat efter klass och att det således är indelat i olika grupper med konflikterande intressen. Jag är vidare övertygad om att dessa grupper i olika utsträckning representeras av olika politiska partier. I ett sådant sammanhang ter sig moderaternas omprofilering för mig ideologisk då den handlar om att skapa konsensus kring en politik som missgynnar arbetarklassen.

7.1.2 De ”nya” moderaterna som ideologiskt projekt

Min genomgång av ledarartiklar som publicerats i anslutning till partistämman visar att majoriteten är överens om att moderaterna genomgått en omfattande förändring. DN gör bedömningen att ”det som just inträffat i moderata samlingspartiet är inget annat än revolutionerande” (2005-08-30). I *Helsingborgs Dagblad* argumenteras för att det ”faktiskt har skett en ideologisk omsvängning i de nya moderaterna” (2005-08-28) och i GP påtalas att ”under de två år Reinfeldt suttit som partiledare har moderaterna förändrat både framtoning och inställning i en rad frågor” (2005-08-26). De flesta är överens om att en *faktisk* förändring ägt rum samtidigt som kontinuiteten i politiken understryks. Sven-Åke Olofsson konstaterar exempelvis på ledarplats i *Helsingborgs Dagblad* att Moderaterna förändrats på ett ”drastiskt sätt” men att ”i mångt och mycket är det taktiken som omprövats och gamla strategiska mål ligger fast” (2005-08-24). Bland de borgerliga skribenterna överväger uppfattningen att moderaternas förändring är reell. En del anser dock inte att den är helt övertygande; i *Sydsvenskan* konstateras exempelvis:

Men alldeles övertygande är det inte när partiledaren försäkrar att han företräder landets nya "arbetarparti". Eller när vice ordföranden Gunilla Carlsson stolt förkunnar att hon gått och blivit "kollektivavtalsfantast" (2005-08-27).

Från det socialdemokratiska partiet är reaktionerna mer kraftiga. I samband med den moderata stämman publicerades debattartiklar undertecknade av socialdemokratiska ministrar i en rad svenska tidningar. I samtliga av dessa utpekas moderaterna som ett fortsatt hot mot välfärden och kontinuiteten i politiken understryks. Berit Andnor påtalar i *GP* den 25 augusti att valet följande år kommer att vara ett vägval som står mellan en socialdemokrati som försvarar en generell välfärd som ett sätt att ”omfördela mycket pengar mellan hög- och låginkomsttagare” till skillnad från moderaterna som på sikt vill införa ett selektivt välfärdssystem. Andnor hävdar vidare att alla utom ”höginkomsttagare” kommer att förlora på moderaternas politik. Ytterligare en infallsvinkel bidrar Britt Bohlin och Bosse Ringholm med då de i en gemensam debattartikel i *Sydsvenskan* påtalar att ”politiken är densamma som tidigare, men retoriken är ny”. Fokus i artikeln ligger på att Reinfeldt är opålitlig och att väljarna inte vet var de har de ”nya” moderaterna:

Men det är en seglats under falsk flagg. Inför väljarna låtsas Fredrik Reinfeldt kasta gammal ideologisk barlast överbord, men i andra sammanhang betyder han att den finns kvar /.../ Frågan är vilken Reinfeldt som avslutar moderatstämman. Den "vänsterback" som med ny retorik och taktiska skenreträtter framträder i medierna, eller den "högerback" som lägger de konkreta förslagen i riksdagen och som erkänner att den ideologiska kompassen och systemskiftet ligger fast? (2005-08-26).

En mer explicit kritik riktad mot moderaterna som representanter för "arbetarna" kommer från Ingvar Carlsson på DN Debatt under valrörelsen. I sitt debattinlägg lyfter han fram sin skepsis mot försöken att "framställa moderaterna som ett arbetarparti". Carlsson menar att partiet inte är ett trovärdigt sådant då:

Hela deras ekonomiska politik bygger på tanken att ökad sysselsättning kräver försämrade arbetsvillkor på stora delar av just arbetarnas arbetsmarknad. Förslagen betyder sammantaget att ojämlikheterna i arbetslivet växer. Inget verkligt arbetarparti skulle formulera en sådan politik (2006-09-05).

Tanken att moderaternas politik inte gynnar arbetare understryks även av Göran Greider som i en debattartikel i *Sydsvenskans* hävdar att:

den borgerliga alliansens förslag att sänka a-kassan [är] en rejäl system-skiftesfråga, eftersom det kraftfullt förskjuter makt från löntagare till arbetsgivare (2006-09-16).

Denna åsikt delas av de tre socialdemokratiska debattörerna Christer Persson, Stefan Carlén och Daniel Suhonen som i debattboken *Åtta år med Reinfeldt* argumenterar för att den moderata förnyelsen framförallt ska förstås strategiskt och att målet är ett systemskifte. Författarna är kritiska till den mediala granskningen av det moderata förnyelsearbetet och menar att det saknats en "sammanhållen granskning av vad deras förslag går ut på". De driver tesen att högerpolitiken i själva verket stärkts trots de "retoriska vänstersvängarna" och att målet med den nya politiken är att "med små, om än bestämda steg lägga om kursen så att en ny samhällsmodell tar form bakom hörnet" (Persson et al. 2006:9-10). Persson, Carlén och Suhonen bygger sin argumentation på att den s.k. svenska modellen byggs upp av tre hörnpelare. Den första av dessa är den höga fackliga organisationsgraden och det regelverk som styr förhållandena på arbetsmarknaden. Den andra är det obligatoriska och generella socialförsäkringssystemet baserat på principen om inkomstbortfall. Den tredje och sista hörnpelaren är att grundläggande välfärdstjänster (såsom barnomsorg, skola, äldreomsorg och sjukvård) finansieras via skatter och utförs i offentlig regi (ibid:20-22). Slutsatsen att vi talar om ett systemskifte baseras på författarnas tolkning att den moderata politiken utmanar samtliga tre grundpelare:

De politiska förslagen kan var för sig låta blygsamma, men vi menar att de tillsammans är tillräckliga för att knäcka den svenska modellen. /.../ Genom att kraftigt sänka a-kassan och fördyra fackligt medlemskap rubbas maktbalansen på

arbetsmarknaden till kapitalets fördel. Genom privatiseringar och försämringar av socialförsäkringarna slås det kitt som solidariskt håller samman samhällets grupper sönder. Medelklassen börjar se om sitt hus. Breda väljargrupper får inte längre tillräckligt skydd, legitimiteten minskar och ett samhälle med mer privata lösningar växer fram (ibid:15).

Författarna menar att alliansens politik i förlängningen syftar till att bygga en ”borgerlig hegemoni” (ibid:118). Jag delar denna bedömning och menar att moderaternas omprofilering till det ”nya arbetarpartiet” i förlängningen syftar till att förskjuta den politiska debatten och de samhälleliga konfliktlinjerna. Hegemoni är i Gramscis tänkande knutet till den kamp som förs på den kulturella och politiska arenan över tolkningsföreträde. Sverige har historiskt sett präglats av en motsägelsefull¹⁵ socialdemokratisk hegemoni där det har funnits en bred folklig uppslutning kring den (nationella) skattefinansierade generella välfärdsstaten och det är denna socialdemokratiska hegemoni som nu utmanas.

7.1.3 Från konflikt till samförstånd

I den medierapportering jag gått igenom från moderaternas partistämman 2005 framkommer det tydligt att det finns en bild av att moderaterna förändrats kraftigt. Men vilka är då dessa förändringar och hur kan man förklara dess rötter? I sitt inledningstal på partistämman 2005 beskrev Reinfeldt det uppdrag han fått såhär:

Uppdraget jag fick var att restaurera moderaterna efter en svår valförlust, att förnya och utveckla moderaterna i en ny tid och att utveckla moderaterna utifrån de utmaningar som de människor som lever i Sverige upplever. Min uppgift var att vara självkritisk, vända på alla stenar och våga utmana gamla sanningar. Jag har gjort precis detta (Pressmeddelande (m) 2005-08-26).

Sammanfattat kan man säga att den nya moderata politiken skiljer sig från den gamla på flera avgörande områden. Kraven på skattesänkningar har tonats ner och partiet betonar att de anser att det ska finnas en offentligt finansierad välfärdssektor. Vidare har man på ett väldigt påtagligt sätt förändrat sin inställning till fackföreningsrörelsen och driver inte längre krav på långtgående förändringar av arbetsrätten. Det råder dock viss oenighet kring hur moderaternas omvandling ska förstås; inte minst borgerliga debattörer har skiftat i sina omdömen då man ömsom talat om en faktisk förändring ömsom om strategi.

---

¹⁵ Jag menar att den socialdemokratiska hegemonin är motsägelsefull på så sätt att den är ett reformistiskt projekt och bygger på en historisk kompromiss där kravet på en annan ekonomisk ordning övergetts och ramarna för det marknadsekonomiska systemet inte utmanas.

Reinfeldt är i sitt tal noga med att poängtera att det moderata förändringsarbetet tagit sin utgångspunkt i ”våra egna idéer, i våra rötter” och att ”våldigt mycket av den framtida moderata idéutvecklingen [går] att finna i vår egen historia” (Pressmeddelande (m) 2005-08-26). Han avfärdar bestämt alla anklagelser om att partiets förnyelse är inspirerat av liknande projekt utomlands och är istället mån om att föra fram budskapet att förnyelsearbetet drivits fram av en genuin vilja att formulera politik med utgångspunkt i människors vardag. Detta är logiskt med tanke på att diskussioner om att man hämtat inspiration från andra länder stör moderaternas nya profil. Anklagelser om att man kopierat andra partiers framgångsprojekt implicerar att man skulle ha resonerat strategiskt i syfte att röstmaximera och nå nya väljargrupper och detta stämmer inte överens med det budskap som moderatledningen vill sända ut.

I debatten kring moderaternas nya profil återkommer dock ständigt kopplingar till just andra politiska partier och deras förnyelsearbete. En parallell, som i viss utsträckning kan kopplas till partiets val att kalla sig ”nya” moderaterna, är den till New Labour i Storbritannien. Denna återkommer i en rad olika artiklar; ett exempel är *Aftonbladet* som konstaterar att Reinfeldts profilering av moderaterna som ”nya” som en ”anspelning på Tony Blairs förvandling av det brittiska labourpartiet” (2005-08-26). Ytterligare ett exempel är *Expressen* som menar att ”de nya moderaterna” bör betraktas som en ”klar anspelning på Tony Blairs ’New Labour’ i Storbritannien” (2005-08-26). Detta är en uppfattning som även delas av *Svenska Dagbladet*:

Avsikten är förstås att leda tankarna till Storbritannien och New Labour. Precis som Tony Blair på 1990-talet förnyade ett förstelnat och nederlagsmärkt vänsterparti, är Fredrik Reinfeldt i färd med att göra ett högerparti med trovärdighetsproblem väljarnära och valbart (2005-08-26).

Ovanstående citat, som hämtats från tidningar med varierande politisk profil, visar att det råder viss samstämmighet kring att moderaternas förvandling knappast kan ses som ett isolerat fenomen. De liknelser som görs mellan partiet och New Labour i samband med stämman är dock relativt ytliga och begränsar sig ofta till just liknelser i användandet av ”nya” som en markering att man inte längre är samma parti. Jag menar dock att det finns mer substantiella likheter mellan de båda partiernas förnyelsearbete. Det finns självklart betydande skillnader mellan dessa båda partier; i moderaternas fall handlar det om ett utpräglat högerparti som vill omprofilera sig för att nå ut till mittenväljare medan det i New Labours fall handlar om ett socialdemokratiskt parti som vill bredda sin väljarbas genom att röra sig i socialliberal riktning. Det finns dock paralleller att dra eftersom det i båda fallen handlar om att vinna nya väljargrupper genom att profilera sig som ett mittenparti.

I viss utsträckning kan man också tala om att det är samma synsätt på samhället som präglar båda partierna. Norman Fairclough understryker i boken *New Labour*,

New Language hur ett av de viktigaste dragen i partiets förvandling är fokuseringen på samförstånd:

The focus is upon Britain as a whole, as a national community. The divisions and inequalities that have been the primary reference point for centre-left politics in the past virtually disappear- as do the trade unions /.../ The political discourse of New Labour is inclusive and consensual- it tries to include everyone, there are no sharp internal divisions, no 'us' versus 'them', no enemies.

Han menar att den s.k. ”Tredje Vägen” präglas av ett slags ”både-och-tänkande” där teman som tidigare uppfattats som oförenliga, exempelvis ”företagsamhet” och ”rättvisa”, förenas i en och samma politik. Budskapet är att det går att skapa en politik som står över tidigare konflikter mellan vänster och höger¹⁶ (Fairclough 2000:34).

Jag menar att denna fokusering på samförstånd också kan iakttas i moderaternas nya retorik. Reinfeldt är numera noga med att påtala att moderaterna inte är motståndare till den skattefinansierade välfärden. Oenigheten ligger enligt honom endast i att partiet inte anser att verksamheten behöver utföras i offentlig regi (Ljunggren 2006:168). Detta bottnar enligt min mening i en ambition att tona ner konflikter och olikheter. Reinfeldt missar aldrig ett tillfälle att tala om den styrka som finns i välfärdsstaten som idé samtidigt som han riktar kritik mot verksamhetens faktiska utformning. I den TV-sända *Duellen*¹⁷ konstaterar Reinfeldt exempelvis att:

Svensk socialdemokrati har ju varit stolt över den nordiska välfärdsmodell som också jag känner väldigt stolthet över. Men jag tycker att den inte idag klarar alla sina uppgifter. Det är för få som jobbar, drivkrafterna för att arbeta har blivit för svaga (*Duellen* 2006-09-10).

Drag av samma retorik kan också iakttas i de ledarartiklar jag analyserat; här understryks ständigt att skillnaderna mellan socialdemokraternas och moderaternas välfärdspolitik numera inte är särskilt stora. Ett exempel på detta är *Falu Kuriren* som hävdar att:

Alla partier anser numera att en stor offentlig sektor ska utgöra basen för vård, skola och omsorg. Alla är också överens om att tjänsterna ska betalas solidariskt, efter förmåga, via skatt. Efter moderatstämman står det också definitivt klart att det finns en stor enighet om den

---

¹⁶ Fairclough är dock kritisk till denna uppfattning och argumenterar för att New Labours projekt inte bara handlar om att sammanföra element från olika politiska diskurser eftersom man kan se en ”covert revision of on what is on this account the socialdemocratic side of the combination”. Detta eftersom det också sker en förskjutning av själva förståelsen av vad som utgör sociala rättvisa (Fairclough 2000:34).

¹⁷ Vid samtliga tillfällen som jag citerar påståenden som gjorts i *Duellen* består dessa av mina egna utskifter av debatten.

svenska arbetsmarknadsmodellen. Kollektivavtal ska gälla och i största möjligaste mån ska arbetsmarknadens parter sköta sina egna angelägenheter via förhandlingar (2005-08-29).

Här tonas skiljelinjerna mellan partierna ner och skribenten betonar att alla egentligen är överens om själva ramarna. Hos andra skribenter framställs den borgerliga alliansen närmast som välfärdsstatens räddare eftersom de vågar se och åtgärda de problem som socialdemokratien blundar för. Ett exempel återfinns i GP:

De flesta, också alliansens ledare Fredrik Reinfeldt, är ense om att mycket i Sverige fungerar väl. Socialdemokraterna skall ha all heder av det. Det finns dock allvarliga tillkortakommanden: Arbetslösheten är alldeles för hög och inom Göran Perssons gamla "mantraområden" vård, skola, omsorg finns stora brister (2006-09-17).

En stark kritiker av brittiska New Labour och det teoretiska projektet partiet representerar är Chantal Mouffe. Hon anser att det är problematiskt att klass som begrepp i en brittisk kontext kommit att ersättas av begreppen inkludering och exkludering:

By redefining the structural inequalities systematically produced by the market in terms of 'exclusion', one can dispense with the structural analysis of their causes, thereby avoiding the fundamental question of which changes in power relations are needed to tackle them (Mouffe 2005:62).

Vidare menar Mouffe att själva bilden av samhällets klasstruktur förändrats och att:

Society is viewed as basically composed of middle classes; the only exceptions are a small elite of the very rich on the one side and those who are 'excluded' on the other (ibid).

Hon menar att denna förståelse hänger samman med synsättet att samhället inte längre är strukturerat utifrån ojämlika maktrelationer. Mouffes kritik är relevant också i en svensk kontext eftersom det finns viktiga paralleller mellan New Labour och de "nya" moderaterna. Bortsett från den fokusering på samförstånd som förenar partierna finns det likheter också i sättet att framställa samhällets skiljelinjer. Det skifte till en diskurs som talar om "exkludering" kan också iaktas i Sverige. I valrörelsen kom den stora debatten att kretsa kring det s.k. utanförskapet och detta kan förstås som en svensk variant av exkludering då det finns likheter mellan hur exkludering har begripliggjorts i en brittisk kontext och det sätt utanförskapet lanserades av borgerliga debattörer. Detta kommer jag att återkomma till senare i uppsatsen.

7.2 Klass som begrepp

7.2.1 Användningen av klassbegreppet

I det material jag gått igenom förekommer själva ordet ”klass” eller närstående ord såsom ”klasspolitik” och ”klassmedvetande” vid ett litet antal tillfällen. Vid de tillfällen de förekommer är det framförallt i socialdemokratin närstående tidningarna *Aftonbladet* och *LO-tidningen*. I de fall då klass används är det ofta som ett deskriptivt begrepp som refererar till vissa grupper i samhället. Samtidigt implicerar det samtidigt en underliggande förståelse om att samhället är indelat i klasser. Det går att finna flera exempel på en sådan användning i *Aftonbladet*. I en betraktelse över moderaternas väljarstöd resoneras exempelvis kring huruvida en ”urban medelklass” kan stödja partiet (2006-08-22). I en annan artikel talas om den ”övre medelklassen” (2006-09-03). Denna mer deskriptiva användning återkommer också i tidningar med borgerlig ledarsida. DN talar exempelvis vid ett tillfälle om gruppen ”övre medelklass” i anslutning till en diskussion om den utbredda privata tjänstesektorn i USA (2006-09-15).

Aftonbladets användning av klassbegreppet är vid andra tillfällen tydligt kopplat till en teoretisk förståelse av samhället som ojämlikt. I en artikel kritiserar diskussionen om utanförskap:

Utanförskap har alltid funnits i Sverige och det har alltid varit en social och ekonomisk fråga /.../ Fortfarande är en politik som bryter klassklyftor det mest effektiva vapnet för att bekämpa ojämlikhet (*Aftonbladet* 2006-08-22).

Tidningen är också tydliga med att klassperspektivet fortfarande är relevant då man i en annan artikel skriver:

Socialdemokratin ropar att "alla ska med". Det förpliktigar. Klassperspektivet måste finnas med hela tiden, överallt (*Aftonbladet* 2006-09-09).

Ytterligare ett exempel är den kritik mot Maud Olofsson som framförs på ledarplats i samma tidning. Här konstateras att dennas ”skojfriska budskap är laddat av ett entydigt klassperspektiv, hennes sociala horisont är företagarens”. Skribenten drar också slutsatsen att ”valen avgörs ännu i allt väsentligt av politikens vänster-högerdimension. För dem som minns kallas det klasskonflikter” (2006-09-03).

Att den mer traditionella förståelsen av klass inte helt försvunnit från den politiska debatten är också tydligt om man läser *LO-tidningens* ledarsida månaden innan valet. I en artikel riktar ledarskribenten Martin Lindblom kritik mot moderaterna och deras profilering som ett ”arbetarparti”:

Det är just dessa arbetare som moderaterna vill ge sig på. Moderaterna marknadsför sig med enastående hyckleri som ett ”nytt” arbetarparti. Retoriken borde vara lättgenomskådad. Sanningen är ju att moderaterna står för en mer arbetarfientlig politik än partiet vågat göra på mycket länge. Att med arbetslösheten som piska tvinga fram lönesänkningar är den allra råaste formen av klasspolitik (2006-08-18).

Samtidigt som klassbegreppet alltså fortfarande förekommer är det viktigt att understryka att det inte spelar en central roll i debatten. Framförallt är det inte särskilt vanligt förekommande i borgerlig media och i de fall det faktiskt används är det i historiska referenser eller ironiska betraktelser.

7.2.2 Klass som ett förlegat begrepp

Det är symptomatiskt att då *klass* som begrepp överhuvudtaget diskuteras på ledarplats i en borgerlig tidning är det för att döma ut det som förlegat. Ett exempel på detta är när Malin Lernfelt i GP avfärdar boken *Tala om klass*. Artikeln avviker från det övriga materialet eftersom den inte har någon direkt koppling till valrörelsen eller den aktuella politiska debatten men är intressant eftersom den är något så sällsynt som en explicit diskussion om klass. Det synsätt som presenteras av Lernfelt kan väl också antas sammanfalla med många andra borgerliga debattörers. I artikeln presenterar Lernfelt sina svårigheter att ”köpa bilden av att det tidiga nittonhundratalets klasskillnader skulle bestå”. Hon konstaterar att:

Det jag lärt mig sedan barndomen är att det som räknas är vad man gör av de möjligheter man får. Oavsett var man befinner sig i livet. Det enda som är tabu är att sitta och gnälla över att man inte har saker, som man mycket väl kunna få om man ansträngt sig lite (GP 2006-09-05).

I Lernfelts värld är det synonymt att vilja diskutera klass och att gnälla. De som pratar om klassklyftor vill bara bortförklara egna misslyckanden. Lernfelt anser att klass är ett förlegat begrepp som visserligen varit relevant en gång i tiden, då det fanns ”fattiga människor som svalt och [...] yrken och utbildningar som var stängda för den som inte hade rätt stamtavla eller en kappsäck full med pengar”, men inte idag i ”individualismens tidevarv”. Lernfelt ställer sig frågande till hur man skulle definiera arbetarklassen idag och menar att det inte är meningsfullt att prata om klass då ”individer rör sig [...] mellan olika positioner i samhället”. Hon drar slutsatsen att:

Skall man överhuvudtaget tala om klass i dag så är det för att synliggöra nya tiders underklass. Den består inte av metallare som bor i radhus, jobbar på Volvo och har en widescreen-tv. Utan den utgörs av en grupp som av olika anledningar hamnat utanför arbetslivet och samhället i stort. Människor som lever på sjukpenning utan att få möjlighet till rehabilitering. Eller flyktingar och invandrare som lever i

segregerade förorter utan vare sig, jobb, utbildning eller tillgång till vårt gemensamma språk svenska (GP 2006-09-05).

Lernfelts uppfattning att den nya skiljelinjen i samhället går mellan de som befinner sig innanför och utanför arbetslivet är i själva verket oerhört spridd om man ser till det material jag gått igenom och i nästa avsnitt kommer jag att återkomma till den. Jag vill dock återknyta till uppfattningen att klass anses förlegat. Den socialdemokratiska debattören Göran Greider pekade redan 1998 i sin bok *Arbetarklassens återkomst* på att ordet arbetarklass uppfattas på detta sätt:

Den som idag använder ordet arbetarklass i en politisk debatt eller i ett vardagligt samtal för att peka på något avgörande förhållande i samhället riskerar att mötas av oförstående blickar, avfärdanden och till och med förakt.

Greider menar att arbetarklassen anses höra hemma i ett ”svunnet industrisamhälle” och att denna uppfattning inte heller rubbas av växande sociala klyftor. Dessa diskuteras istället i termer av ”underklass” och ”fattiga” (eller för att dra en parallell till valrörelsen 2006; ”utanförskap”). Greider lyfter också fram den inkonsekvens som präglar diskussionen om klass:

Märkligt nog är det inte alls problematiskt att använda ordet medelklass. Det klingar självklart. Den som uttalar ordet medelklass i ett resonemang avkrävs inte några sociologiska definitioner och tvingas inte till de alltmer komplicerade distinktionerna om vilka yrkesgrupper som hör till vilken klass; det tas som den naturligaste sak i världen att majoriteten av befolkningen förvandlats till någon sorts medelklass (Greider 1998:15-16).

Just denna bok av Greider avfärdas på ledarplats i DN under valrörelsen med argumentet att:

Göran Greider tänjer sociologisk statistik till det yttersta för att visa hur arbetarklassen omfattar en konstant andel av befolkningen. Han vill verkligen att proletariatet ska komma igen (DN 2006-09-03).

Budskapet i denna artikel är återigen att klassamhället förändrats avsevärt och att arbetarklassen minskat i omfattning. I DN understryks vid ett annat tillfälle att det kommer att vara svårt för socialdemokraterna att ”appellera till klassolidaritet i ett samhälle som blir alltmer individualiserat” (2006-09-06). I ytterligare en ledare avfärdas Göran Perssons insats i en av valdebatterna med att han ”använder marxistisk klasskamp retorik” vilket underförstått är förlegat (2006-09-12).

I min forskningsöversikt diskuterade jag kort den debatt som förts över klassamhällets förändring. Jag poängterade där att mycket av diskussionen bottnar i skilda synsätt på hur klass ska operationaliseras. Beroende på hur man väljer att definiera olika klasser så kommer dessa också att bli olika stora och att detta är mer än en teknisk fråga synliggörs inte minst av ovanstående diskussion. Olika

aktörer har ett intresse av att under- respektive övervärdera arbetarklassens storlek.

7.2.3 Substitut för klassbegreppet

Klass som begrepp är relativt frånvarande i den politiska debatten men det innebär inte att de idéer som är förknippade med begreppet också är frånvarande. Tvärtom; i takt med att klass som begrepp försvunnit har det ersatts med en rad mindre laddade ord som har en innebörd med likartade implikationer. Detta innebär inte bara ett skifte i språkbruk eftersom olika ord är kopplade till olika politiska diskurser.

Göran Greider är en av de starkaste kritikerna av arbetarklassbegreppets försvinnande från den politiska debatten. Hans kritik bottnar i övertygelsen att ordval spelar roll och att det finns en anledning till att arbetarklass som begrepp övergetts till förmån för underklass. Enligt honom är detta begrepp att föredra eftersom det till skillnad från arbetarklass är ”ofarligt” då det är ”berövat all den potentiella handlingskraft och de politiska löften om en mer rättvis värld som begreppet arbetarklass var uppladdat med” (Greider 1998:16). Greiders argument är att de politiska implikationerna av olika kategoriseringar skiljer sig åt. Det har inte minst en avgörande skillnad huruvida man kategoriserar majoriteten av befolkningen som arbetar- eller medelklass. Eftersom identifieringen av arbetarklassen som kollektiv är kopplat till ett politiskt vänsterprojekt som syftar till social omfördelning och rättvisa får det politiska konsekvenser att erkänna respektive förneka existensen av en arbetarklass.

Underklass är dock bara ett av de begrepp som kommit att ersätta arbetarklassbegreppet. I det material jag analyserat går det att finna en rad formuleringar som enligt min mening bygger på underliggande föreställningar om klass. Från socialdemokratin, och inte minst fackföreningsrörelsens, sida är det vanligt att använda begreppet ”löntagare” och jag menar att detta fungerar som en form av substitut för ett klassbegrepp. Löntagare är en bredare kategori än arbetarklassen samtidigt som det är ett mindre laddat ord. Samtidigt implicerar begreppet fortfarande en viss konfliktdimension. Detta blir tydligt om man ser till användningen av begreppet i *LO-tidningen*:

Alliansens attacker mot a-kassan handlar alltså inte bara om att komma åt de arbetslösa. Avsikten är att komma åt alla löntagare (2006-08-18).

När *LO-tidningens* ledarskribent Martin Lindblom konstaterar att ”alla löntagare” står under attack från moderaternas menar jag att ordet löntagare i viss mån används som en synonym till arbetarklass. Det är knappast troligt att Lindholm med löntagare avser alla som arbetar eftersom det inkluderar grupper som inte nödvändigtvis förlorar på moderaternas politik. Min tolkning finner också stöd i ett senare citat från samma tidning:

Att med arbetslösheten som piska försämra för alla löntagare är klassisk högerpolitik. Moderaterna är idag mer arbetarfientliga än de varit på lång tid. (2006-09-01).

Politik som slår mot löntagare konstateras här vara arbetarfientlig vilket innebär att de två orden närmast används synonymt.

”Låg-” respektive ”höginkomsttagare” är ytterligare två ord som används för att beteckna samhällliga positioner. Dessa diskuteras som skilda kollektiv med olika intressen då de presenteras som vinnare och förlorare i samband med olika politiska reformer. Det närliggande ordet ”lågavlönade” förekommer också i debatten. ”Utsatta” är ett annat begrepp som återkommer i debatten. Ett exempel på detta är en debattartikel i Aftonbladet där Gudrun Schyman argumenterar för bättre villkor för ”ekonomiskt utsatta barn med ensamstående föräldrar” (2006-08-17). Ett generellt drag är också just att lyfta fram specifika grupper istället för att prata om klass. Man hänvisar istället till sjukskrivna, arbetslösa eller ”ensamstående mammor”. Detta kan uppfattas som problematiskt från ett klassperspektiv eftersom det frikopplar underordnade grupper från ett sammanhang där deras underordning kan förstås.

Den borgerliga term för sociala skiljelinjer som etablerades under valrörelsen var ”utanförskap” och denna användes konsekvent av borgerliga debattörer. I nästa avsnitt avser jag fördjupa mig i just detta begrepp genom att diskutera dess bakgrund, implikationer samt genom att dra paralleller till den politiska debatten i Storbritannien.

7.3 Debatten om ”utanförskapet”

7.3.1 Arbetslöshet som utanförskap

Den fråga som fullständigt kom att dominera valrörelsen var den fortsatt höga arbetslösheten. Den borgerliga alliansens beskrivning av denna som *utanförskap*¹⁸ fick ett enormt genomslag och etablerades som en neutral verklighetsbeskrivning. DN menar att det är den moderata partiledarens förtjänst:

---

¹⁸ Utanförskap som begrepp är inte någon neutral term för arbetslöshet. Detta framgår också vid en jämförelse mellan olika tidningar då det blir tydligt att begreppet framförallt används av borgerliga debattörer.

Men en sak förtjänar Reinfeldt mer än någon annan beröm för. Ända sedan han valdes till ordförande för moderaterna hösten 2003, har han konsekvent talat om utanförskapet på den svenska arbetsmarknaden och om behovet av en politik för arbete (2006-09-16).

Reinfeldt har profilerat sig starkt på frågan om utanförskapet som utmålats som en produkt av den socialdemokratiska politiken. Återkommande diskuteras det dessutom som ett uttryck för att socialdemokraterna försöker gömma arbetslösheten i olika former av åtgärder:

Det har funnits en väldig ambition hos denna regering att säga att vi har låg arbetslöshet och vägen till denna låga arbetslöshet har varit att placera ut väldigt många människor i utanförskap, i ersättningsförsörjning eller i arbetsmarknads-politiska åtgärder som gör att de inte ser arbetslösa ut (*Duellen* 2006-09-10).

På borgerliga ledarsidor upprepades alliansens retorik och budskapet att socialdemokratin var ansvarig för– och gjorde allt för att dölja– en situation av massarbetslöshet hamrades in i människors medvetanden¹⁹. I de ledarartiklar jag gått igenom återkommer ständigt skribenterna till det katastrofala läget på arbetsmarknaden:

Varje dag är det mer än en miljon svenskar som inte går till arbetet. Regeringen har - trots draghjälp från en ovanligt kraftig konjunkturuppgång - visat sig plågsamt oförmögen att stimulera sysselsättningen (*Sydsvenskan* 2006-09-05).

Borgerliga debattörer uppmärksammar det faktum att arbetslösheten förblir hög trots högkonjunktur. De riktar dock också kritik mot själva sättet att mäta arbetslöshet. Under valrörelsen kom just statistik att bli en stridsfråga och borgerliga debattörer underströk att den *verkliga* siffran över hur många som stod utanför arbetsmarknaden var betydligt högre än den offentliga. Per T Ohlsson hävdar exempelvis i *Sydsvenskan* att regeringen hänvisar till ”friserad statistik” och att arbetslösheten i själva verket snarare är 8,5% än 4% (*Sydsvenskan* 2006-09-10). GP går ännu längre och konstaterar att:

Och då är ändå 7,4 procents arbetslöshet bara en liten del av det svenska utanförskapet som, mätt i arbetslöshet, sjukskrivning och förtidspension, hamnar nära 20 procent (GP 2006-09-02).

I *LO-tidningen* riktas kritik mot just denna beskrivning av läget på arbetsmarknaden:

---

¹⁹ I en debattartikel i DN den 17 september 2006 argumenterar forskaren Kent Asp för att det var alliansens verklighetsbild som präglade media. Han menar att inte minst den negativa rapporteringen om sysselsättningsläget troligtvis gynnade alliansen.

Att moderaterna inte drar sig för dylika knasigheter ska vi kanske inte förvånas över. Men att Sveriges största morgontidning lånar sig åt simpel demagogi vittnar om att tidningens fp-politruker föraktar sina läsare så till den milda grad att de tror sig kunna dra till med vilka osanningar som helst. För det är vad det rör sig om. För att komma upp i så höga arbetslöshetstal som moderaterna och DN gör måste de räkna alla studerande i vuxen ålder, alla svårt sjuka, alla gravt handikappade och alla hemmafruar som arbetslösa (2006-09-01).

Samtidigt försvårades läget för den socialdemokratiska ledningen av att den kritik som fördes fram av borgerliga partier och debattörer i viss utsträckning liknade den som framfördes av kritiska röster inom den egna rörelsen. Ett exempel på sådan kritik är den debattartikel i DN som undertecknats av socialdemokraten Sten Johansson. Han går här till angrepp mot Göran Persson och konstaterar att regeringen gett en ”missvisande bild” av arbetslösheten då denna stigit under hela den mandatperiod man suttit vid makten. Johansson menar att misslyckandet har sin grund i ett av regeringen genomdrivet systemskifte och en blind tro på marknadskrafterna. Han argumenterar för att ansvar borde utkrävas av den sittande regeringen men konstaterar därefter att detta inte kan göras genom att rösta på valets huvudalternativ; den borgerliga alliansen eftersom ”vi då får en regering som styr efter en mycket värre ekonomisk doktrin” (2006-09-14).

Historiskt sett har bekämpandet av arbetslösheten uppfattats som en central uppgift för socialdemokratin och därför har regeringen haft svårt att svara på kritiken; även i de fall den kommer från den borgerliga oppositionen.

7.3.2 Ansvar för utanförskapet

Det finns en genomgående tendens bland borgerliga debattörer att betona bristen på initiativ hos socialdemokratin. Regeringen framställs som oförmögen att handla eftersom man saknar förslag som skapar jobb. Den borgerliga alliansen ”har visat något större prov på kreativitet och nytänkande” (Sydsvenskan 2006-09-05). Socialdemokratin å andra sidan ”sakna[r] nästan helt förslag som kan åstadkomma strukturförändringar och leda till ett minskat utanförskap, att fler kommer in på eller kan återvända till arbetsmarknaden” (GP 2006-08-19). Om och om upprepas slutsatsen att den centrala skiljelinjen mellan de politiska blocken består i att socialdemokratin gett upp ambitionen om full sysselsättning:

Skiljelinjen mellan de båda blocken kvarstår. De borgerliga vill satsa på att få in fler människor i arbete. Regeringen satsar på att förbättra villkoren för dem som står utanför arbetsmarknaden (ibid).

Betoningen på att alliansen presenterar nya lösningar återkommer ständigt bland borgerliga debattörer. Denna åsikt delas dock inte av *LO-tidningen* som istället menar att:

Nytänkande är inte något som utmärker den borgerliga alliansen. Den står för den mest förlegade ekonomiska politik som tänkas kan; den tror att Sveriges framtid ligger i fler låglönejobb och hårdare tag mot sjuka och arbetslösa. Den vägen har prövats i många länder, nästan undantagslöst med förfärliga följder: hårdare klassmotsättningar, stagnerande tillväxt och tilltagande arbetslöshet (2006-09-01).

I viss utsträckning förefaller den borgerliga argumentationen baseras på omsorg om de människor som lever i ”utanförskap”. I *Expressen* kopplas exempelvis det bristande intresset för utanförskapet samman med vilka som tillhör denna grupp:

Alla ska med? Ingalunda. De gamla vanliga, svenska, fackanslutna, psykiskt friska, medelklassiga, stora väljargrupperna ska med. Den resterande fjärdedelen bryr man sig inte om. Så enkelt ska det inte vara (2006-08-19).

Socialdemokratin anklagas här för att strunta i levnadsvillkoren för den grupp som lever i utanförskap. Ett liknande resonemang förs i en annan artikel i samma tidning där skribenten argumenterar för att socialdemokratins linje kan sammanfattas som att de ”de som redan är inne, har jobb, ska ha inbrottssäker anställningstrygghet, las upp över öronen, höga ingångslöner” medan de som står utanför arbetsmarknaden får nöja sig med bidrag och ”medömkan” (2006-09-16). I GP konstateras vidare att ”det ger en känsla av maktlöshet, att man som individ inte kan påverka sin egen situation och styra sin tillvaro”. Samtidigt är denna omsorg motsägelsefull då man sedan pekar på att det är svårt för människor som ”fastnat i bidragsfällan” att bryta sin ”passivitet och utanförskap” eftersom samhället sänder signalen att förvärvsarbete inte ger en förbättrad ekonomi (2006-09-13). De människor som befinner sig i utanförskap som man säger sig värna om framställs istället som oförmögna att fatta egna beslut och därför i behov av att staten skapar incitament att arbeta.

I viss mån går det att dra paralleller mellan den svenska debatten om utanförskap och nyliberala diskurser som betonar välfärdssystemets roll i skapandet av en ”underklass”²⁰. Kärnan i dessa är att välfärdsstaten underminerar individens kapacitet och att stödet från staten i själva verket är grunden till problemet då det ligger bakom framväxten av ”bidragsberoende” (Crompton 1998:191-92). Det finns tendenser till sådant tänkande i den svenska debatten vilket framgår av ovanstående citat.

Utanförskapet framställs således ofta som ett ofrivilligt tillstånd som människor hamnat i eftersom den socialdemokratiska arbetsmarknadspolitiken misslyckats. Samtidigt finns det dock en tendens att skuldbelägga de människor som lever i ”utanförskap”. Ett exempel på detta är *Expressens* ledarsida som är kritiska till att

---

²⁰ Rosemary Crompton pekar på att själva begreppet ”underklass” i sig är problematiskt eftersom det tenderar att fungera stigmatiserande (Crompton 1998:192).

Reinfeldt inte är tillräckligt tydlig med varför sänkningar av ersättningsnivåerna är nödvändiga. De menar att han borde vara tydligare med att ”människor som kan jobba och vill ha en bra ekonomi ska jobba och inte ha a-kassan som livsstil” (2006-09-04). Formuleringen är intressant eftersom den antyder att det finns en grupp av okänd storlek som föredrar arbetslöshet framför arbete eftersom ersättningen är alltför generös. I samma tidning drar man sig inte heller för att hänga ut enskilda personer och i en artikel diskuteras en kvinna som nyligen låtit sig intervjuas i DN:

[h]on bor i Västerbotten och är arbetslös sedan länge. "Man går sina bokstavsåtgärder, slutar vid tre, har en massa fritid," berättar hon. Smedqvist, 42, tänker inte flytta till jobben. Det är så vackert där hon bor och hon vill inte lämna den stora villan som hon har lagt ner så mycket arbete på. Hon är inte unik. Så varför kan inte Reinfeldt ställa henne mot undersköterskan Samira i betongförorten, som släpar sig i väg till jobbet i ottan varje dag och sliter för en högt beskattad, fattig lön? Varför ska Samira skapa Margoths välfärd? Vad är det för rättvisa, för solidaritet? (ibid).

Expressen understryker att detta är en aspekt som måste lyftas fram om en skärpning av villkoren ska uppfattas som legitima. *Sydsvenskan* drar liknande slutsatser avseende arbetslöshetens bakomliggande orsaker. I en ledare beklagar man att det är ”tabu att hävda att a-kassan överutnyttjas eller att arbetslösa medvetet och av rena bekvämlighetsskäl låter sig slussas från åtgärd till åtgärd”. Denna utgångspunkt innebär att sänkta ersättningsnivåer ses som effektiva eftersom de ”öka[r] de arbetslösas beredvillighet att söka och ta jobb som de annars kanske hade ratat” (2006-09-05). Samma tidning konstaterar i en annan artikel att det ”kostar staten 120 miljarder - 4,5 procent av BNP - att försörja den dryga miljonen arbetslösa, långtidssjukskrivna och förtidspensionerade”. Senare i artikeln argumenterar man för att det går att ”beskriva dessa utsatta grupper som ett bidragsproletariat”. Ordet ”utsatta” i citatet är dock missvisande då tidningen efteråt diskuterar den makt gruppen anses besitta:

Men det är ändå ett problem att skatter, bidrag och den offentliga sektorn inte kan diskuteras öppet och rationellt i den svenska valrörelsen. Bidragsproletariatets makt lägger en hämsko på debatten - och denna väljargrupp kan fortfarande avgöra valet (2006-09-12).

Ingvar Carlsson har i LO-tidningen riktat stark kritik just mot den nedlåtande attityden mot de som lever i utanförskapet. Han konstaterar ironiskt att det är ”för arbetarnas eget bästa som a-kassan ska försämrats”. Carlsson menar att inget ”verkligt arbetarparti” skulle föreslå något sådant och argumenterar för att det är ”den gamla borgerliga strävan att disciplinera arbetarklassen som syns” (2006-09-15).

Kritiker av den nyliberala diskursen om välfärdsstatens passiviserande effekt menar att man måste se till de politiska och strukturella anledningarna till

ökningen av fattigdomen. De fokuserar istället på de processer som genererat social och ekonomisk polarisering i samhället (Crompton 1998:194-95). Skiljelinjen mellan dessa båda synsätt är viktig och handlar ytterst om hur ojämlikheten i samhället ska förklaras. Det är viktigt att understryka den centrala betydelse som förklaringar av ojämlikhet har då det är de som avgör vilka åtgärder som blir aktuella. En medvetenhet om detta faktum kan utläsas i *Aftonbladets* kritik av hur borgerliga debattörer framställer det s.k. utanförskapet:

Utanförskap har alltid funnits i Sverige och det har alltid varit en social och ekonomisk fråga. Skillnaden är att dagens utanförskap mest drabbar människor som inte har ett efternamn med -son på slutet men med mörkt hår på skallen. Fortfarande är en politik som bryter klassklyftor det mest effektiva vapnet för att bekämpa ojämlikhet (Aftonbladet 2006-08-22).

Här understryks kontinuiteten i ojämlikhetens karaktär. Det finns inget fog för att tala om en helt ny form av utanförskap; istället understryks att det, då som nu, handlar om klassklyftor.

Det är tydligt att debatten om utanförskapet och de åtgärder som behövs för att bryta det bottnar i olika föreställningar om arbetslöshetens orsaker. Hos borgerliga debattörer kopplas denna samman med villkoren för de arbetslösa. Detta blir tydligt i *Expressen* då man hävdar att ”en åtstramad a-kasseersättning och skillnad mellan jobb och bidrag gör att fler söker sig till arbete och att arbetsutbudet ökar” (2006-09-16). På borgerliga ledarsidor dominerar uppfattningen att de arbetslösa har alltför generösa villkor vilket fått följden att de väljer att inte arbeta. Slutsatsen blir därför en sänkning av ersättningsnivåerna i a-kassan kombinerat med skattesänkningar kommer att öka de arbetslösas benägenhet att ta ett arbete. Sten Johansson, vars kritik mot socialdemokratin jag tidigare redogjort för, är också starkt kritisk till alliansens förklaring av arbetslösheten. Han menar att denna bygger på den felaktiga uppfattningen att ”arbetslöshet, sjukskrivningar och förtidspensioneringar är höga därför att arbetslöshetsförsäkrade arbetslösa, sjukskrivna och förtidspensionerade saknar tillräckliga incitament för att vilja arbeta” (DN 2006-09-14). Det finns en tydlig skiljelinje här där borgerliga debattörer bygger sin argumentation på den underliggande uppfattningen att det egentligen finns jobb men att de arbetslösa helt enkelt inte tar dessa eftersom villkoren är för dåliga. Det socialdemokratiska synsättet är snarare att arbetslösheten är reell och handlar om brist på arbeten.

7.3.3 Inkludering genom arbete?

Eftersom utanförskapet explicit kopplas samman med arbetslöshet finns det ett underliggande antagande om att lösningen på detsamma ligger i att se till att alla arbetslösa och, i viss mån, sjukskrivna och förtidspensionerade, integreras på arbetsmarknaden genom ett lönearbete. Formen av lönearbete, d.v.s. löneavtal och

arbetsvillkor, anses vara oväsentligt eftersom själva utanförskapet kopplas samman med frånvaron av ett *arbete*. Synsättet att arbetsvillkoren saknar betydelse understryks om och om igen i debatten. Ett exempel återfinns i DN som på ledarplats riktar kritik mot att socialdemokraterna ”försvarar [...] en ordning där en stor grupp människor som trängts ut från arbetsmarknaden tvingas in i en mer eller mindre permanent bidragsförsörjning”. Skribenten ställer sedan frågan:

Vad är då mest humant: att ordna så drägliga ekonomiska villkor som möjligt för människor utanför arbetsmarknaden eller att försöka driva dem tillbaka i arbete genom försämrade ersättningsnivåer? Göran Persson har valt det första alternativet. Men välfärdsstatens skyddsnet tvinnades ursprungligen för att garantera trygghet vid tillfälliga motgångar på arbetsmarknaden, inte att skapa en klass av icke-arbetande i en högproduktiv, globaliserad ekonomi (2006-09-15).

Budskapet är här tydligt; det enda alternativet står mellan bidragsberoende och försämrade ersättningsnivåer. Liknande slutsatser dras i *Expressen* som konstaterar att ”alliansen vill ge de arbetslösa vad de arbetslösa saknar: arbete”. Inte heller här råder det några tvivel till hur arbetstillfällena ska skapas; ”en åtstramad a-kasseersättning och skillnad mellan jobb och bidrag gör att fler söker sig till arbete och att arbetsutbudet ökar” (2006-09-16). Detta synsätt genomsyrar den borgerliga argumentationen och återkommer om och om igen.

Det finns dock invändningar mot detta synsätt där en person betraktas som inkluderad genom lönearbete. Paulina de los Reyes och Diana Mulinari har riktat kritik mot den fokusering på arbete som kan iakttas i såväl jämställdhets- som integrationssammanhang. De lyfter fram hur egen försörjning historiskt sett uppfattats som en ”viktig princip för samhällets organisering och för definitionen av sociala rättigheter” i det svenska folkhemmet. de los Reyes och Mulinari är dock kritiska till denna fokusering på arbete, som, understryker de, inte är ett neutralt begrepp. Det de benämner ”mantrat om lönearbetets betydelse” bidrar istället till att osynliggöra de arbetsvillkor som möter underordnade grupper i arbetslivet samt de exploateringsrelationer som ligger bakom försäljningen av arbetskraft (de los Reyes & Mulinari 2005:105-6).

Liknande kritik kommer från sociologen Carl-Ulrik Schierup som menar att den ensidiga fokuseringen på inkludering genom lönearbete riskerar att osynliggöra ”ojämlikheterna mellan olika kategorier av lönearbetare”. Detta innebär:

inte bara ett potentiellt nonchalerande av klassojämlikheter, utan har viktiga genusaspekter, eftersom det fortfarande är troligare att kvinnor har lågavlönade lågstatusarbeten än att män har det. Till detta kan vi, givet en systematisk koncentration av invandrare, etniska- och rasminoriteter till låglönesektorerna av arbetsmarknaden, lägga viktiga aspekter av rasifiering och etnifiering (Schierup i de los Reyes et al. 2003:258).

Schierup är starkt kritisk till det ”disciplinära arbetstvånget” och menar att detta snarare berövar ”de fattiga deras möjlighet att försvara sin rätt till en acceptabel välfärd genom att undanhålla sin arbetskraft från marknadens undermåliga arbeten” (Schierup i de los Reyes et al. 2003:260-61). Detta är en viktig skiljelinje i debatten och kan kopplas till olika synsätt i frågan om hur arbetslöshetens bekämpas. Jag redogjorde tidigare för att det den borgerliga uppfattningen är att arbetslösheten delvis kan förklaras med en ovilja hos de arbetslösa att ta en viss typ av arbeten. Historiskt sett har det också funnits en ambition hos socialdemokratin och fackföreningsrörelsen att bemöta arbetslösheten med skapandet av arbeten med acceptabla villkor. I utanförskapsdiskursen har dock själva arbetslösheten i sig utmålats som ett problem som kan bemötas med hjälp av nya jobb i den privata tjänstesektorn. Det som debatten kretsar kring är således just den rätt att ”undanhålla” sin arbetskraft som Schierup talar om.

Diskursen om utanförskap är problematisk ur ett klassperspektiv på flera sätt. Först och främst osynliggör diskursen att exkludering kan samexistera med deltagande på arbetsmarknaden eftersom den implicerar att alla som har ett jobb är ”inkluderade”. Klassbegreppet är kopplat till en teoretisk tradition där människors positioner i samhället kopplas samman med deras ställning i produktionen; här är människors underordning kopplad till *just det arbete* det utför. Därför kan man tala om ett oerhört kraftigt skifte i förståelsen av social ojämlikhet när klass kopplas samman med huruvida man lönearbetar eller inte.

I det följande avser jag först sätta in den svenska debatten i en vidare kontext genom att diskutera likheter mellan valrörelsens diskussion om ”utanförskap” och New Labours användande av begreppet ”social exclusion”. Jag menar att det finns flera intressanta paralleller och att en sådan diskussion därför är belysande.

7.3.4 Utanförskapet contextualiserat

Fairclough har i en brittisk kontext undersökt hur förståelsen av social rättvisa förskjutits från att handla om ”fattigdom” till ”exkludering”²¹. Han understryker hur ”social exkludering” kan syfta både till *process* och *resultat*. I New Labours förståelse är det snarast det senare som åsyftas; det är ”a condition people are in, not something that are done to them”. På samma sätt kan man resonera när det gäller den svenska diskussionen om utanförskap eftersom detta i debatten utmålats som ett tillstånd en grupp människor befinner sig i. Fairclough är kritiskt till detta sätt att beskriva exkludering eftersom det utelämnar orsakssamband:

---

²¹ Enligt Fairclough är begreppet ”social exclusion” relativt nytt i en brittisk kontext och har introducerats som en del i harmoniseringsprocessen inom EU. Han menar att Storbritannien därmed rört sig från ett Anglosaxiskt synsätt där marginalisering förstås som bristande möjligheter att överleva på marknaden till ett kontinental-europeiskt synsätt där marginalisering uppfattas som moraliskt utanförskap (Fairclough 2000:51-52)

although lack of paid work is seen as the primary reason for social exclusion, there is no specification of economic processes or agents that are responsible for producing unemployment (2000:54).

Fairclough hänvisar till de tre olika diskurser kring social exkludering som identifierats av sociologen Ruth Levitas:

The three discourses are the redistributionist discourse, which focuses upon poverty and attempts to reduce poverty by redistributing wealth; a social integrationist discourse, which sees exclusion as primarily due to unemployment and inclusion as getting people into paid work; and a moral underclass discourse, which attributes exclusion to deficiencies in the culture of the excluded and inclusion as entailing cultural change (Fairclough 2000:57).

New Labour har alltmer rört sig från en omfördelningsdiskurs till en blandning av de två andra formerna av diskurs. I samband med detta har man också rört sig bort från en förståelse där ”capitalist societies by their nature create inequalities and conflicting interests”. Han kontrasterar denna förståelse med den som hänger samman med inkludering/exkludering:

by focusing on those who are excluded from societies and ways of including them, it shifts away from inequalities and conflicts of interests amongst those who are included (2000:65).

Jag menar att Faircloughs diskussion är intressant eftersom den belyser vilken typ av verklighetsbeskrivning det är som moderaterna vill etablera i Sverige. Den utanförskapsdiskurs som introducerades av alliansen i valrörelsen har klara likheter med Levitas andra diskurs (se ovan). Denna kopplar samman arbetslöshet och utanförskap och lösningen på exkludering anses därför ligga i lönearbete. I denna förståelse av utanförskap har detta ingen koppling till klassklyftor eller arbetsmarknadens själva funktion. Istället är utanförskapet kopplat till välfärdsstaten och dess försäkringssystem som antas skapa incitament för människor att *inte* arbeta eftersom det inte lönar sig att ta låglönejobb. Jag har inte funnit lika starka tendenser till den tredje diskurs som identifieras av Levitas i mitt material. Visserligen finns det i en del artiklar en antydning till en moraliserande attityd där det talas om arbetslöshet som livsstil eller att det behövs incitament för att få människor att vilja jobba. Huvudsakligen menar jag dock att utanförskapsdiskursen än så länge uttrycks i form av omsorg där skulden framförallt placeras på välfärdsstaten.

7.3.5 Klassisk konflikt i ny tappning

I debatten betonas ofta att socialdemokratin svikit i kampen mot arbetslösheten och som jag tidigare diskuterat har denna kritik kommit från både socialdemokratiska och borgerliga debattörer. Samtidigt är det viktigt att

understryka att det finns avgörande skillnader mellan dessa kritiker och vari deras kritik består. Kritiken från borgerliga debattörer handlar ytterst om att regeringen föredrar bidrag framför en viss typ av arbeten medan kritiken från de egna leden snarast handlar om att man övergett en form av aktiv arbetsmarknadspolitik som socialdemokratin traditionellt förespråkade. Det finns således avgörande skillnader mellan den syn på arbetslinjen som förespråkas i debatten; skillnader som bottnar i synen på vilka arbeten och vilka arbetsvillkor som kan accepteras.

Borgerliga debattörer förenas i sin åsikt att den sittande regeringen kapitulerat och endast har bidrag att erbjuda de som står utanför arbetsmarknaden. I *Expressen* konstateras exempelvis att:

Perssons lösning på den svenska arbetsmarknadens bidragsfällor är ännu mera bidrag /.../ Den svenska relativa fattigdomen vill Persson också lösa med fler bidrag, trots att man vet att det handlar om arbetslöshet /.../ Här finns en verklig konflikt mellan de båda blocken /.../ Man säger det kanske inte högt, men i praktiken anser den socialdemokratiska regeringen att det är bättre att gå på bidrag än att ha låglönejobb (2006-09-11).

Artikelförfattaren identifierar här den skiljelinje som kom att prägla hela debatten om ”utanförskapet”; huruvida arbetslösheten ska pressas ner till priset av att det etableras en permanent låglönemarknad som kan driva ner lönerna på hela arbetsmarknaden. På borgerliga ledarsidor framhålls under valrörelsen återkommande att nya arbetstillfällen endast kan skapas på tjänstemarknaden. Ett exempel på detta är GP som konstaterar att ”i princip alla [är] överens om att arbetslösheten bara kan besegras med nya jobb i tjänstesektorn” (2006-08-30). Liknande tongångar återfinns i *Expressen* som drar slutsatsen att det är nödvändigt att öppna upp för nya branscher eftersom ”den hårt konkurrensutsatta industrin aldrig kommer att kunna ordna full sysselsättning” (2006-09-11). Samma tidning hyllar Centerpartiets partiledare för att ha insett just detta:

Hon vill skapa jobb. Hon vill skapa jobb så det knakar och gnistrar i glasögonbågarna /.../ Maud Olofsson inser klarare än alla andra partiledare att arbetsmarknaden måste reformeras. Tjänstesektorn måste tillåtas växa om vi ska klara sysselsättningen, det vet hon /.../ Centerledaren vacklar inte heller i sin övertygelse att arbetsmarknaden måste öppnas för unga och invandrare /.../ Allt börjar och slutar med jobben, det är hennes premiss och det är ju den enda vettiga premissen om man vill bygga trygghet och välfärd. Och det är bra för demokratin att Olofsson har mod att utmana fackföreningsrörelsens problemformuleringsprivilegium rörande begreppet "trygghet" (2006-09-01).

Arbetstillfällen i servicesektorn, till mer osäkra villkor och lägre löner, lanseras här som den enda lösningen på den höga arbetslösheten bland ”unga” och ”invandrare”. Skribenten avfärdar också bestämt alla invändningar och konstaterar att det är bra att fackföreningsrörelsens tolkning av trygghet utmanas. Genom att sätta citationstecken runt begreppet trygghet visar skribenten sin skepsis inför

fackets verklighetsbeskrivning. DN problematiserar i en ledare just etablerandet av en privat tjänstesektor. I en diskussion om alliansens arbetsmarknadspolitik konstaterar man att ”om de hårda metoderna ska kunna rättfärdigas måste det också finnas anständiga arbeten att gå till”. Man drar slutsatsen att det är oacceptabelt att låta människor ”arbeta för löner som inte går att leva på, utan fackliga rättigheter och utsatta för arbetsgivarens godtycke”. Detta villkor verkar dock inte vara absolut då man efteråt konstaterar att ”om frågan ställs så vinklat finns heller ingen lösning på den strukturella arbetslösheten” (2006-09-15).

Samtidigt argumenterar borgerliga debattörer för att denna sektor idag tyngs ner av alltför höga skatter och därför behöver befrias från dessa om ”svarta” jobb ska bli ”vita” (GP 2006-08-30). En utökad (vit) privat tjänstesektor framhålls som viktig inte endast för att den skapar nya jobb utan också för att den tillfredställer ett behov hos de svenska hushållen:

Men en större privat tjänstesektor skulle både kunna skapa nya arbetstillfällen och en högre livskvalitet för många människor som behöver hjälp av olika slag. Förutsättningen är att den är välreglerad, professionell och rimligt avlönad utan att hamna på en absurd kostnadsnivå (DN 2006-09-15).

DN:s argumentation är något motsägelsefull då man å ena sidan försäkrar att de anställda inom denna sektor ska vara ”rimligt avlönade” samtidigt som man å andra sidan understryker att den inte ska hamna på en absurd kostnadsnivå. Detta är motsägelsefullt då det antyder att de anställda inom exempelvis den hushållsnära sektorn idag åtnjuter enorma fördelar och tar ut överpriser. Detta går tvärt emot den forskning som visar att arbetsförhållandena för de (företrädevis kvinnor ur rasifierade grupper) som arbetar inom den hushållsnära sektorn är hårda.

Den kritik som riktas mot alliansens arbetsmarknadspolitik avfärdas med att socialdemokratin inte erkänner tjänstearbete som ett ”riktigt” jobb. I *Expressen* raljerar man över kritiken:

Bortom nästa krök kommer jobben, hävdar Göran Persson. Inte usla ”pigjobb”, det vill säga jobb i tjänstesektorn. Nej, där kommer riktiga jobb med hår på bröstet och rymdteknik i blick (2006-09-16).

Tidningen är kritisk till att Persson kopplar samman tjänstesektorn med ”pigjobb” och konstaterar med ironi att detta beror på att ”han vill ha baaasindustri. Skog och stål. LO:s värld”. Resonemangets kärna består i att socialdemokratin är fast i förlegade synsätt och anledningen till att man är kritisk till en ökad privat tjänstesektor förutsätts vara att man inte betraktar de jobb som utförs där som lika mycket värda som de som utförs inom exempelvis industrin.

Faktum är att den typ av arbetsmarknad som debatteras i valrörelsen redan börjat växa fram i Sverige. de los Reyes och Mulinari har konstaterat att det går att

konstatera en ”normalisering av instabiliteten” i och med att tillfälliga anställningar, såsom projekt- och timanställningar, står för en allt större del av arbetskontrakten. Den svenska arbetsmarknaden har enligt dem allt mer kommit att präglas av ”återkommande arbetslöshet, ofrivilligt deltidsarbete och långtidssjukskrivningar” vilket leder till ”instabila levnads- och arbetsvillkor”. De argumenterar för att det finns en tendens mot att arbetsgivarna alltmer minimerar kostnader genom att minska tryggheten för de anställda. de los Reyes och Mulinari uppmärksammar också att:

Instabilitetens normalisering är inte jämnt fördelad utan finns inskriven i en hierarkisk ordning där såväl den manliga normen som vithetens privilegier ger sig till känna.

Det är kvinnor, inte minst LO-anslutna kvinnor med utomnordisk bakgrund, som drabbas hårdast av förändringarna och hamnar i arbetslivets mest utsatta positioner (de los Reyes & Mulinari 2005:108).

Med bakgrund i detta menar jag att det är viktigt att ställa frågan vad utanförskapet egentligen bottnar i. Det går att argumentera för att utanförskapet i viss utsträckning är ett resultat av den typ av arbetsmarknad som sedan presenteras som lösningen på problemet. Därmed kommer den typ av lösning som presenteras, en större privat tjänstesektor, endast att spå på utanförskapet. Det är tydligt att det är två olika förståelser av vad ”utanförskapet” egentligen bottnar i som står mot varandra. Den borgerliga linjen är att detta har sitt ursprung i arbetslösheten och därför kan bekämpas genom lönearbete oavsett löner och villkor. Socialdemokratin har däremot historiskt sett försvarat rätten till arbeten med acceptabla arbetsförhållanden. Jag menar därför att det går att identifiera djupa ideologiska skillnader mellan de politiska blocken i frågan om hur arbetslösheten ska bekämpas. Om man bortser från ett kraftigt skifte i den borgerliga retoriken går det att tala om en klassisk (klass)konflikt där Socialdemokratin försvarar traditionella arbetarrörelseprinciper²² om jobb till bra villkor medan alliansen presenterar klassiska högerlösningar på arbetslöshetsproblematiken. Jag vill därför också understryka att det finns en underliggande klassdimension i diskussionen om utanförskapet eftersom olika intressen här står emot varandra på ett väldigt påtagligt sätt; valet av arbetsmarknadspolitik gynnar respektive missgynnar olika grupper.

Jag menar också att det finns fog för att beskriva diskursen om utanförskap som ideologisk. I Faircloughs teori är detta beteckningen på de diskurser som upprätthåller ojämlika maktrelationer. Jag menar att utanförskapsdiskursen är ett typexempel på en sådan diskurs. Bakom den omsorg för människor i utanförskap

---

²² Det är dock viktigt att uppmärksamma att det skett en högersvängning inom det socialdemokratiska partiet. Som en del debattörer lyft fram under valrörelsen har (s) övergett delar av sin klassiska arbetsmarknadspolitik.

som uttryck döljer sig en tydlig agenda; att etablera en låglönemarknad med osäkra arbetsvillkor på den svenska arbetsmarknaden. Fairclough menar att ideologi handlar om att framställa ett specifikt klassintresse som universellt och enligt min mening är det detta utanförskapsdiskursen syftar till.

8 Avslutning

Syftet med den här studien har varit att undersöka den förståelse av klass och social ojämlikhet som präglar den svenska politiska debatten. Jag valde detta ämne för min studie eftersom jag inte delar uppfattningen att klass är ett förlegat begrepp. Jag anser tvärtom, vilket jag tidigare poängterat, att klass fortfarande är en av de viktigaste strukturerande principerna bakom ojämlikhet.

Studien tar sin utgångspunkt dels i bemötandet av de ”nya” moderaternas dels i den senaste valrörelsens debatt om social ojämlikhet. Jag har gått igenom ledar- och debattartiklar som publicerats i ett utvalt antal tidningar under två olika tidsperioder; dels en period i samband med moderaternas partistämna 2005, dels valrörelsens sista månad. Utöver detta har jag också tittat på två av de valdebatter som sändes i SVT under valrörelsens slutskede. Metodologiskt har jag utgått från Faircloughs kritiska diskursanalys. Jag har framförallt använt denna som en inspirationskälla då jag, vilket jag också betonade i min metoddiskussion, inte ansett att jag haft utrymme att genomföra en full diskursanalys enligt Faircloughs modell. Min analys är uppdelad i tre delar och här avser jag följa denna indelning och redovisa och diskutera mina resultat och slutsatser under tre rubriker.

8.1 Konflikt eller samförstånd?

I analysens första avsnitt analyserade jag moderaternas omprofilering utifrån ett klassperspektiv. Jag argumenterade för att den moderata omprofileringen till de ”nya moderaterna” måste förstås utifrån den kvarvarande bild av partier som representanter för specifika klassintressen som fortfarande lever kvar. Moderaterna har historiskt sett ett svagt stöd i arbetarklassen och den nya profilen är ett försök att bryta med bilden av partiet som de privilegierades representant. Samtidigt underströk jag att moderaterna har en annan förståelse av innebörden av att vara ett ”arbetarparti”; snarare än att vara ett parti som representerar arbetarklassen handlar det om att man är ett parti för ”arbete” och för de som arbetar.

Jag har dragit slutsatsen att mottagandet av de ”nya” moderaterna varit relativt positivt bland borgerliga skribenter och att de också förefaller anse att det rör sig om en faktisk förändring. Detta står i skarp kontrast till det mottagande omprofileringen fått från socialdemokratiska partiföreträdare och debattörer. De understryker istället kontinuiteten i den moderata politiken och pekar på att den politik som förespråkas inte är förenlig med profilen som arbetarparti. Även om

inte alla debattörer formulerar sig i termer av klass menar jag att det går att se en tydlig klassdimension i deras kritik då fokus ligger på att lyfta fram moderaterna som ett parti för de välbärgade.

I uppsatsen har jag argumenterat för att det går att dra tydliga paralleller mellan de ”nya” moderaterna och brittiska New Labour. De båda partierna delar inte minst fokuseringen på *samförstånd*. I partiernas retorik finns en tydlig ambition att tona ner samhällseliga konflikter och lyfta fram gemensamma ståndpunkter. I moderaternas fall yttrar detta framförallt sig i det plötsliga vurmandet för välfärdsstaten. Moderata företrädare, liksom borgerliga debattörer i övrigt, betonar numera ständigt om att det råder konsensus kring värdet av en skattefinansierad offentlig sektor. Likheter mellan moderaterna och New Labour kan också identifieras avseende förståelsen av ojämlikhet. De båda partierna förenas här i sin argumentation att gamla klasskonflikter försvunnit och att skiljelinjen i samhället går mellan en bred medelklass och en mindre grupp av exkluderade. I uppsatsen har jag pekat på att detta undertryckande av konflikt är problematisk utifrån ett klassperspektiv.

Min bedömning är att de nya moderaterna är ett projekt som syftar till att bryta den socialdemokratiska hegemoni som länge kännetecknat det svenska samhället. Jag menar vidare att projektet är ideologiskt på så sätt att det har för avsikt att etablera en verklighetsbeskrivning som upprätthåller ojämlika maktrelationer.

8.2 Klassbegreppet

Min studie har visat att en diskussion som utgår från klass som begrepp och de referensramar som hänger samman med detta är i stort sett frånvarande. I de fall där hänvisningar till klass förekommer är det framförallt i deskriptiv mening. Jag har dock funnit ett fåtal exempel på en mer traditionell användning av begreppet där klass kopplas samman med samhällseliga konflikter. I de fall borgerliga debattörer anknyter till klassbegreppet är det ofta för att avvisa det som förlegat.

En annan slutsats av min undersökning är dock att även om klass som begrepp förekommer ganska sällan så vimlar debatten av uttryck som i högre eller lägre utsträckning fungerar som substitut för detta. Dessa har en mer neutral klang men ansluter fortfarande till en klassförståelse och används för att lyfta fram att olika grupper har olika intressen. Exempel på sådana uttryck är löntagare, hög- och låginkomsttagare och ”utsatta”. Jag menar även att begreppet ”utanförskap” i viss mån kan ses som ett sådant uttryck. Samtidigt skiljer det sig eftersom det handlar om att etablera en annan syn på samhällets skiljelinjer.

I uppsatsen har jag diskuterat den betydelse som ligger i valet av begrepp. Olika begrepp hör hemma i olika diskurser och har således olika implikationer. Jag anser att det är viktigt att uppmärksamma att det faktum att klass inte diskuteras i

den politiska debatten får effekter på flera plan. Dels innebär det att människor inte identifierar sig i termer av klass dels att en kollektiv organisering med bas i klass omöjliggörs. Därmed blir det också omöjligt att utmana de samhälleliga orättvisor som är klassrelaterade.

8.3 Utanförskapdiskursen

Under valrörelsen 2006 kom frågan om den fortsatt höga arbetslösheten att överskugga allt annat. Begreppet ”utanförskap” användes konsekvent av borgerliga debattörer för att beskriva det tillstånd som gruppen arbetslösa, sjukskrivna och förtidspensionerade lever i. I debatten underströks ständigt socialdemokratin misslyckande med att skapa full sysselsättning. Jag har pekat på att denna diskussion om utanförskap är starkt kopplad till frågor om ojämlikhet, och i förlängningen, frågor om klass.

I uppsatsen har jag argumenterat för att det finns tydliga likheter mellan utanförskapdiskursen och nyliberala diskurser som betonar välfärdsstatens ansvar för utanförskap. Grundtanken i dessa diskurser är att välfärdsstatens stöd har en passiviserande effekt som resulterar i att människor inte vill arbeta eftersom det inte lönar sig. Sänkta ersättningsnivåer ses i detta sammanhang som en åtgärd för att minska ”utanförskap” eftersom den skapar incitament för människor att arbeta. Den borgerliga diskursen om utanförskapet bygger på en motsägelsefull kombination av omsorg och skuldbeläggning; å ena sidan uttrycks sympati över de människor som lever i s.k. utanförskap, å andra sidan beskrivs arbetslöshet som en livsstil och diskussionen om bristande incitament antyder att människor aktivt väljer att inte arbeta. I det material jag gått igenom har jag dock inte funnit några genomgående angrepp på de arbetslösa eller sjukskrivna. Trenden är istället att det är välfärdsstaten och de höga skatterna som angrips. Samtidigt vill jag uppmärksamma att det finns en tydlig risk att debatten rör sig i en sådan riktning²³.

I debatten likställs utanförskap med arbetslöshet och inkludering anses gå genom lönearbete. Jag har pekat på att fokuseringen på själva arbetet i sig är total och att ingen vikt läggs vid arbetsvillkor. I uppsatsen lyfter jag också fram kritik av detta sätt att begripliggöra utanförskap. Att likställa inkludering med lönearbete innebär ett osynliggörande av den exploatering som råder på arbetsmarknaden och att utanförskap mycket väl kan samexistera med lönearbete. Utanförskapdiskursen

---

²³ I detta sammanhang är det viktigt att uppmärksamma risken att ”utanförskapet” används för att appellera till rasistiska föreställningar. Utanförskapet är tydligt könat och rasifierat och även om detta inte uppmärksammats i just denna valrörelse så har det funnits tendenser i en sådan riktning vid andra tillfällen.

är också problematisk eftersom den fråntar arbetslösa möjligheten att välja bort arbeten med dåliga arbetsvillkor.

I min analys understryker jag också de likheter som finns mellan den svenska utanförskapsdiskursen och den bredare diskursen om social exkludering. Fairclough har pekat på att denna tenderar att framställa utanförskapet som en form av tillstånd och därmed utelämna orsakssamband. Jag argumenterar för att liknande tendenser kan ses i den svenska debatten. Det är viktigt att ställa frågan vad utanförskapet egentligen bottnar i. I den borgerliga diskursen betonas uteslutande frånvaron av lönearbete. Jag har dock pekat på att denna uppfattning är problematisk då den implicerar att alla som har ett jobb är inkluderade.

Jag menar att det går att identifiera tydliga skiljelinjer också i debatten om hur arbetslösheten ska bekämpas. Borgerliga debattörer fokuserar här på behovet av att etablera en privat tjänstemarknad. Min undersökning visar att arbetsvillkoren inom denna anses sekundära då det viktigaste är att se till att alla lönearbetar. Här kan man, enligt min tolkning, tala om en konflikt som bottnar i klass där striden står kring vilka arbeten och villkor som ska accepteras. Arbetarrörelsen har traditionellt försvarat rätten till arbeten med acceptabla arbetsvillkor och det är denna rätt som står på spel nu. I grunden, menar jag, handlar det om vilken makt man anser att arbetsgivare respektive arbetstagar ska ha.

Min slutsats är att utanförskapsdiskursen är problematisk utifrån ett klassperspektiv då den förflyttar samhälleliga skiljelinjer och konflikter²⁴. Den utmanar den klassiska förståelsen av klass som grundat i arbetsmarknadens relationer och fokuserar istället på skiljelinjen mellan de som har och inte har arbete. Detta tenderar att osynliggöra den exploatering som äger rum på arbetsmarknaden.

8.4 Avslutande kommentarer

Min undersökning har visat att en explicit diskussion om klass i stort sett är frånvarande i den svenska debatten. Samtidigt har jag argumenterat för att klass fortsätter att spela en central roll på flera plan. Dels eftersom föreställningar om klass fortfarande har betydelse för hur människor röstar, dels eftersom föreställningar om klass ständigt är närvarande på så sätt att debatten på ett

---

²⁴ Jag vill understryka att jag inte förnekar att arbetslösheten utgör ett enormt problem eller att den de facto skapar en form av utanförskap. Den fortsatt höga arbetslösheten, inte minst i rasifierade grupper, är i viss mån också en ny situation som förändrar diskussionen om klass. Min kritik riktar sig istället mot det sätt som utanförskapet konstrueras diskursivt och de lösningar som förs fram i samband med detta.

underliggande plan hela tiden kretsar kring konflikter kring vilka grupper som gynnas och missgynnas av de olika partiernas politik. Dessa kollektiv definieras aldrig i termer av klass men i bakgrunden är det föreställningar om klass som fortfarande styr.

Vidare vill jag understryka att ett klassperspektiv är nödvändigt för att förstå de konflikter som utspelades i valrörelsen. Den utanförskapsdiskurs som etablerades handlade som jag tidigare varit inne på att förskjuta själva förståelsen av klass. Likaså är det tydligt att de politiska förslag som debatterades hade en tydlig klassprägel.

Avslutningsvis vill jag här återknyta till de grundläggande utgångspunkter som vägleder denna studie. Jag menar att klassamhället existerar som ett objektiva faktum i det att det kapitalistiska systemet genererar grupper med olika intressen. Det faktum att människor positionerats på ett likartat sätt innebär dock inte att dessa identifierar sig som en grupp. Jag ser istället positioneringen som en potential till identifikation men för att denna ska bli verklighet krävs politisk artikulering av skillnader. Eftersom jag menar att klass fortfarande är en viktig strukturerande princip som genererar ojämlikhet menar jag att det är problematiskt att det saknas en mobilisering med grundval i denna skiljelinje. Det är i detta sammanhang som mitt intresse för förståelsen och diskussionen om klass ska förstås. Jag är således kritisk till frånvaron av en klassdiskussion eftersom jag ser en sådan diskussion som en förutsättning för kollektiv mobilisering mot klassklyftor och social ojämlikhet.

9 Executive summary

The aim of this study is to investigate the understanding of class and social inequality prevalent in the Swedish political debate. I chose this particular topic since I disagree with the conception of class as an outmoded concept. On the contrary; I believe that class continues to be one of the most important sources of inequality. Theoretically, the study takes its point of departure in a number of different approaches to class. Methodologically I have been inspired by Fairclough's critical discourse analysis. However, the lack of space has made it impossible for me to carry through a full investigation in accordance with his model.

The study has a dual point of departure. Firstly, I have explored notions of class in the reception of the conservative party as a "worker's party". Secondly, I have studied how class and social inequality was discussed and understood in the election campaign of 2006. My sources consists in a collection of articles, mainly editorials and contributions to the debate, from a selected number of leading Swedish newspapers. Furthermore, I have watched two of the televised debates from the final stage of the election campaign.

My analysis is divided into three parts and in this summary I intend to follow this division. Thus, in the following I will report and discuss the results of the study under three different headlines. Thereafter, I will make some brief final remarks.

Conflict or consensus?

In the first part of the analysis I explore the new profile of the conservative party from a class perspective. I argue that the new profile has to be understood in relation to a remaining image of parties as representatives of certain class interests. Historically, the conservative party has had a weak support among the working class and the new profile is an attempt to break with the image of the party as a representative of the privileged.

Furthermore, I emphasize that there has been substantial differences in how the new profile has been received and interpreted. While supporters of the right-wing have been relatively positive representatives of the social democratic party and associated debaters have been highly critical. They underline the continuity in the politics advocated by the conservatives and assert that the politics advocated is incompatible with the "worker's" interests. It is possible to identify a clear class

dimension in this critique since the emphasis is upon groups with conflicting interests. In my opinion the new profile must be understood as an attempt to challenge the social democratic hegemony in Sweden.

In the thesis I also argue that it is possible to make comparisons between the new profile of the conservative party and the British New Labour. The two parties shares the focus on consensus; in their rhetoric there is a clear ambition to suppress the notion of social conflict and emphasize shared standpoints. Similarities between the conservative party and New Labour can also be identified in relation to the understanding of social inequality. The parties is united in their argument that old class conflicts have disappeared and that the dividing line is between a broad middleclass and a smaller group of excluded. In the thesis I underline that this conception is problematic from a class perspective.

The concept of class

My study shows that a discussion on class is largely absent and when it occurs class is mainly used in a descriptive sense. However, I have found a few examples of a more traditional use of the concept where class is associated with social conflict. In those cases where right-wing debaters refer to the concept it is to reject it as outdated. Another conclusion of my study is that even though class as a concept occurs rarely the debate is full of expressions that in some way functions as substitutes. These expressions are considered more neutral but still relates to an understanding of class and is used to underline that different groups have different interests.

In the thesis I discuss the importance associated with the choice of concepts. Different concepts have their origin in different discourses and therefore they also have different implications. I find it important to emphasize that when class isn't discussed in the political debate this have consequences on several levels. Firstly, it means that people don't identify themselves in terms of class and secondly, it means that collective organization with its base in class is made impossible. Thereby, it also becomes impossible to challenge those social injustices associated with class.

The discourse of exclusion

During the election campaign of 2006 the issue of persistent unemployment overshadowed all other issues. The concept "exclusion" was used consistently by right-wing debaters to describe the living conditions of a group consisting of the unemployed, sick-listed and those on an early retirement. The failure of the social

democracy to create full employment was underlined over and over again in the debate.

In the thesis I argue that there are marked similarities between this discourse of exclusion and neo-liberal discourses emphasizing the responsibility of the welfare state in the creation of exclusion. The basic idea of these discourses is that the support of the welfare state has a passivizing effect and result in an aversion to work. In this context lower compensations are introduced as a measure to reduce exclusion since it is considered to create incentive to work. In the debate unemployment is conceptualized as exclusion and inclusion is considered to be achieved through integration into paid work. I have pointed out that the focus on work as such is exclusive and that no importance is attached to the working conditions.

In my analysis I underline the similarities between the Swedish discourse of exclusion and the broader discourse on social exclusion. Fairclough have emphasized that this discourse tend to conceptualize exclusion as a form of condition and leave out discussions about causality. I have argued that there are similar tendencies in the Swedish debate. It is important to pose the question about the origin of exclusion. In the right-wing discourse there is an exclusive stress on lack of paid work. I have nevertheless argued that this conception is problematic since it implies that everybody who has a work is included.

I think that it is possible to identify clear dividing lines also in the debate on how to combat unemployment. Right-wing debaters focuses on the need to establish a private service sector; with domestic work as a typical example. My investigation shows that the working conditions within this sector is considered to be secondary since the most important goal is to make sure that everybody is involved in paid work. According to my interpretation it is possible to identify a conflict which, at bottom, is about what kind of employment and what kind of working conditions are acceptable. The labour movement has traditionally defended the right to employment with acceptable working conditions and it is this right that is at stake here.

My conclusion is that the discourse on exclusion is problematic from a class perspective since it shifts social division lines and conflicts²⁵. It challenges the classic understanding of class as based in the relations of the labour market and focuses instead on the dividing line between those who have and those who have not got a work. This tends to make the exploitation in the labour market invisible.

---

²⁵ I want to underline that I don't deny the fact that unemployment is a huge problem or that it in fact create a form of exclusion. My critique, rather, is directed at the way this exclusion is constructed in discourse and the solutions proposed in relation to this.

Final remarks

My study has shown that an explicit discussion on class is largely absent in the Swedish debate. Yet, I have argued that class continues to have be of central importance on several levels. Partly because notions of class still influences how people vote, partly because notions of class is constantly present in the sense that the debate at an underlying level revolve around conflicts over which groups are favoured or disfavoured by the different party policies. These collectives are never defined in terms of class but in the background it is notions of class that prevails. Furthermore, I want to underline that a class perspective is necessary if you want to understand the main conflicts of the election campaign. The discourse on exclusion which was established was, as I have discussed earlier, an attempt to shift the very understanding of class. Likewise, it is obvious that the political suggestions debated had a distinct class character.

I believe that class society exists as an objective fact in the sense that the capitalist system generates groups with conflicting interests. The fact that people are positioned in a similar way does not mean, however, that they identify as a group. Rather, I consider this positioning as a potential source of identification but if it is to be realized political articulation of difference is a prerequisite. Since I believe that class continues to be an important basis of inequality I find the lack of mobilization grounded in this social division problematic. It is in this context my interest in the understanding and discussion on class should be understood. I am critical of the absence of a class discussion because I consider such a discussion to be a prerequisite of collective mobilization against class divisions and social inequality.

10 Källförteckning

Litteratur

- Acker, Joan, 2006. *Class questions. Feminist answers*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers.
- Ahrne, Göran, Ekerwald, Hedvig & Leiulforsrud, Håkon, 1995. *Klassamhällets förändring*. Lund: Arkiv förlag.
- Anthias, Floya & Yuval-Davis, Nira, 1992. *Racialized boundaries. Race, nation, gender, colour and class and the anti-racist struggle*. London & New York: Routledge.
- Anthias, Floya, 2005. "Social Stratification and Social Inequality: Models of Intersectionality and Identity" i Devine, Fiona, Savage, Mike, Scott, John & Crompton, Rosemary (red) *Rethinking Class. Culture, Identities and Lifestyles*. Basingstoke & New York: Palgrave Macmillan.
- Barrett, Michèle, 1991. *The Politics of Truth. From Marx to Foucault*. Cambridge: Polity Press.
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina, 2000. *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Cigéhn, Göran, 2001. "Arbetarklassidentiteten återuppväckt. Klassmässig polarisering och klassröstande" i Cigéhn, Göran, Johansson, Mats & Karlsson, Lena *Klassamhällets återkomst. Om klassidentitet, arbetsliv och fritid vid tröskeln till ett nytt sekel*. Umeå: Umeå universitet.
- Crompton, Rosemary, 1998. *Class and Stratification. An Introduction to Current Debates*. Cambridge: Polity Press.
- de los Reyes, Paulina, Molina, Irene & Mulinari, Diana (red), 2003. *Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.

- de los Reyes, Paulina & Molina, Irene, 2003. "Kalla mörkret natt! Kön, klass och ras/etnicitet i det postkoloniala Sverige" i de los Reyes, Paulina, Molina, Irene & Mulinari, Diana (red) *Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.
- Devine, Fiona & Savage, Mike, 2005. "The Cultural Turn, Sociology and Class Analysis" i Devine, Fiona, Savage, Mike, Scott, John & Crompton, Rosemary (red) *Rethinking Class. Culture, Identities and Lifestyles*. Basingstoke & New York: Palgrave Macmillan.
- Erlingsson, Gissur Ó, 2005. "Varför uppstår nya partier?" i Erlingsson, Gissur Ó, Håkansson, Anders, Johansson, Karl Magnus & Mattson, Ingvar *Politiska partier*. Lund: Studentlitteratur.
- Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik & Wängnerud, Lena, 2004. *Metodpraktiken. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Fairclough, Norman, 2000. *New labour, new language*. New York: Routledge.
- Fairclough, Norman, 2001. *Language and Power*. Harlow: Pearson Education Limited.
- Forstorp, Per-Anders & Palmer, Brian, 2006. *George W. Reinfeldt. Konsten att göra en politisk extreme makeover*. Stockholm: Karneval förlag.
- Greider, Göran, 1998. *Arbetarklassens återkomst. Om arbetarklassen, globaliseringen och framstegstanken*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Holmberg, Sören & Oscarsson, Henrik, 2004. *Väljare. Svenskt väljarbeteende under 50 år*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Joyce, Patrick (red), 1995. *Class*. Oxford: Oxford University Press.
- Karlsson, Lena, 2005. *Klasstillhörighetens subjektiva dimension. Klassidentitet, sociala attityder och fritidsvanor*. Umeå: Umeå universitet.
- Larrain, Jorge, 1979. *The Concept of Ideology*. London: Hutchinson & Co.
- Ljunggren, Stig-Björn, 2006. *Högern att lita på! Om Fredrik Reinfeldt och de nya moderaterna*. Stockholm: Hjalmarson & Högberg.
- Milner, Andrew, 1999. *Class*. London: Sage Publications.
- Mouffe, Chantal, 2005. *On the Political*. London & New York: Routledge.

- Oskarson, Maria, 1994. *Klassröstning i Sverige. Rationalitet, lojalitet eller bara slentrian*. Stockholm: Nerenius & Santérus förlag.
- Persson, Christer, Carlén, Stefan & Suhonen, Daniel, 2006. *Åtta år med Reinfeldt. Vad varje väljare bör veta om högeralliansens politik*. Stockholm: Ordfront.
- Schierup, Carl-Ulrik, 2003. "Vart tog den sociala dimensionen vägen? Medborgarskap, multikulturalism och social exkludering" i de los Reyes, Paulina, Molina, Irene & Mulinari, Diana (red) *Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.
- Svallfors, Stefan, 2004. *Klassamhällets kollektiva medvetande*. Umeå: Boréa.
- Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise, 1999. *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Massmedia

- Aftonbladet*, 2005-08-26. "Inte så nya moderater- Den som ifrågasätter linjen kommer att hållas ansvarig".
- Aftonbladet*, 2006-08-17. Schyman, Gudrun, (Rubrik saknas).
- Aftonbladet*, 2006-08-17. "Tänk längre än till valet, Nuder".
- Aftonbladet*, 2006-08-22. "Ursprung inte ett handikapp".
- Aftonbladet*, 2006-08-22. Engström, Mats, "Intresset ljuger inte, det visar Stockholm".
- Aftonbladet*, 2006-08-23. Svenning, Olle, "Maud Olofssons krav drabbar de drabbade".
- Aftonbladet*, 2006-09-01. Persson, Ingvar, "Fredag".
- Aftonbladet*, 2006-09-03. Svenning, Olle, "Maud Olofsson kan bli Görans räddning- Facket borde sprida centerns budskap på arbetsplatserna".
- Aftonbladet*, 2006-09-09. "Upp till bevis, godsägaren!".
- Dagens Nyheter*, 2005-08-30. "Klubbat och klart på bolagsstämman".
- Dagens Nyheter*, 2006-09-03. Ekdal, Niklas, "Tredje vägen mellan Görans och Johans".

Dagens Nyheter, 2006-09-05. Carlsson, Ingvar, "Fredrik Reinfeldts virriga ledarskap förskräcker mig".

Dagens Nyheter, 2006-09-06. Berggren, Henrik, "ETT GOTT PARTI: Öka produktionen, rensa ut alla dogmer".

Dagens Nyheter, 2006-09-12. "Nedräkning från vänster".

Dagens Nyheter, 2006-09-14. "Göran Perssons misskötsel av sysselsättningen upprörande".

Dagens Nyheter, 2006-09-15. "Professionella tjänster, inte en piga på sofflocket".

Dagens Nyheter, 2006-09-16. Wolodarski, Peter, "Ingen står utanför, sa statsministern".

Dagens Nyheter, 2006-09-17. Asp, Kent, "Alliansen har gynnats av mediernas valrapportering".

Expressen, 2005-08-26. "Mmm...makt...".

Expressen, 2006-08-19. "Och jobben?".

Expressen, 2006-09-01. "Modiga Maud".

Expressen, 2006-09-04. "Klarspråk, tack".

Expressen, 2006-09-11. "För defensivt".

Expressen, 2006-09-16. "HEJ DÅ!".

Falu-Kuriren, 2005-08-29. "Socialmoderaterna formerar sig".

Göteborgs-Posten, 2005-08-25. Andnor, Berit, "Det stora slaget kommer att stå om välfärden".

Göteborgs-Posten, 2005-08-26. "En framgångsrik förnyare".

Göteborgs-Posten, 2005-08-29. Tenfält, Fredrik, "En mer mogen moderatpolitik".

Göteborgs-Posten, 2006-08-19. "S-manifest i motvind".

Göteborgs-Posten, 2006-08-30. "Skatta inte bort vita jobb!".

Göteborgs-Posten, 2006-09-02. "Inget drag under galoscherna"

Göteborgs-Posten, 2006-09-05. Lernfelt, Malin, "Klass med klass, i stället för mot".

Göteborgs-Posten, 2006-09-13. "Arbete måste löna sig".

Göteborgs-Posten, 2006-09-17. Hjärne, Peter, "Låt andra köra loket".

Helsingborgs Dagblad, 2005-08-24. Olofsson, Sven-Åke, "Renoverat parti håller stämma".

Helsingborgs Dagblad, 2005-08-28. Braw, Daniel, "Oklarheter kring moderaternas mål".

Kvällsposten, 2005-08-26. "Segervisst och lite trött".

LO-Tidningen, 2006-08-18. Lindblom, Martin, "Alliansens attack mot löntagarna".

LO-Tidningen, 2006-09-01. Lindblom, Martin, "Fel och rätt om arbetslösheten".

LO-Tidningen, 2006-09-15. Carlsson, Ingvar, "Ingvar Carlsson hittar gammal högerpolitik i nya arbetarpartiet".

Svenska Dagbladet, 2005-08-26. "Nu ska Sverige få sin Blair".

Sydsvenskan, 2005-08-24. Lönnaeus, Olle, "Reinfeldts omsvängning: Mjukare moderater når inte ända fram".

Sydsvenskan, 2005-08-26. Bohlin, Britt & Ringholm, Bosse, "Under falsk flagg".

Sydsvenskan, 2005-08-27. "Drömmar i ljusblått".

Sydsvenskan, 2006-09-05. Tedin, Per, "Reinfeldt svävar".

Sydsvenskan, 2006-09-10. Ohlsson, Per T, "Skandal i rättan tid".

Sydsvenskan, 2006-09-12. Ericsson, Niclas, "Perssons trygga tvångströja".

Sydsvenskan, 2006-09-16. Greider, Göran, "Ideologierna kommer efter valet".

Övriga källor

Duellen. Sändes i SVT 2006-09-10.

(<http://svt.se/svt/play/video.jsp?a=654902>)

Pressmeddelande (m): *Välkomna till den nya moderaterna*.

(<http://www.moderat.se/artikel.aspx?webbid=1&menyid=5&artikelid=8352>)